

Martsdagene 1848 i Kjøbenhavn,

fortalte af en Samtidig.

Af O. Müller.

Martsdagene 1848 i Kjøbenhavn danne Vendepunctet i vort Fædrelands indre Historie i den nyeste Tid. Tyve Aar ere nu henrundne, og endnu gives der ikke nogen sammenhængende og udførlig Beretning om hine Dages Begivenheder. — At skrive hiin Tids eller hine Dages *Historie*, dertil er Tiden vistnok endnu ikke kommen. Men paa den anden Side turde det deels være af Interesse for Nutiden, at erholde en nogenlunde udførlig og nøjagtig Beretning om disse Begivenheder, deels turde det have en reen historisk Interesse, ikke længere at udsætte Udarbeidelsen af en saadan Beretning. Thi til af de forhaanden værende Kilder at uddrage et til Virkeligheden svarende Billede, underkaste det, der berettes, den fornødne Kritik, og udfylde det Manglende, dertil vil en Samtidig, der har medlevet Begivenhederne og kan indhente Oplysning fra endnu levende Personer, være bedst skikket. Netop den Omstændighed, at det, for her at faae den historiske Sandhed frem, er nødvendigt at tye til de Nulevende, har overtydet mig om, at det ikke burde opsættes at skrive en Beretning som den nærværende, ihvorvel Ingen mere end jeg kan ønske, at Een af vore Historikere havde paataget sig dette.

Til nærværende Beretning har jeg kunnet benytte nogle Optegnelser, som jeg ikke længe efterat de Begivenheder, hvorom

her er Tale, foregik, gjorde over hvad jeg selv havde oplevet eller fra paalidelig Kilde erfaret, meest dog vedkommende Kommunalbestyrelsens Deeltagelse og hvad dermed staaer i Forbindelse. Skulde man finde det paapegede Afsnit behandlet med en uforholdsmæssig Udførlighed, er dette grundet i, at jeg om dette Afsnit, der ligesaalidt som noget andet enkelt Afsnit, undtagen netop det i afd. Geheimeraad Bangs Brev omhandlede, har været udførligt behandlet, kan tale med som umiddelbar Deeltager og Øienvidne. For at fremskaffe den historiske Detail — thi Hovedbegivenhederne ere tilstrækkelig bekjendte og tidt nok fortalte — har jeg, skjøndt uden synderligt Udbytte, gennemgaaet en stor Mængde saavel danske som fremmede Aviser, Brochurer og større Skrifter; men desto mere Nytte har jeg havt af de fra endnu levende Personer mig meddeelte Oplysninger, hvorfor jeg herved aflægger min erkjendeligste Tak.

Jeg har naturligviis anseet det som min Opgave at give en objectiv tro og rigtig Fremstilling af hiint Tidsafsnit. Hertil hører efter min Formening ogsaa det, at skildre det Indtryk, som Begivenhederne gjorde paa Samtiden, og de Betragtninger, som de fremkaldte; men det bliver herved meget vanskeligt for en Forfatter at skjælnes imellem hvad der er hans Eget og hvad der er Tidens. Jeg er mig imidlertid bevidst Intet i saa Henseende at have nedskrevet uden hvad jeg antog at have været enten ligefrem den almindelige Mening eller dog en udbredt Anskuelse.

Den 20de Januar 1848 døde Kong Christian den Ottende. Ved aabent Brev af s. D. tilkjendegav hans Efterfølger paa Thronen, at han vilde fuldføre den af Faderen forberedede Ordning af Statens offentlige Forhold, og ved Rescr. af 28de s. M., at han vilde lade Udkastet til en Fælledsforsfatning, som skulde indeholde en virkelig constitutionel Medvirkning fra Folkets Side, forelægge Delegerede fra alle

Rigets Dele, saaledes at Antallet fra Hertugdømmerne blev lig Antallet fra Kongeriget. Provindsialstænderne skulde forblive i deres hidtil havde Virkekreds, og Forbindelsen mellem Slesvig og Holsteen skulde vedblive.

Dette Skridt tilfredsstillede ingen af Parterne; langt fra at forsone Gemytterne forøgede det Spændingen; Slesvig var Stridsæblet. Nu kom Februarrevolutionen, og det gamle Europa begyndte at ryste i alle sine Lemmer. Man rørte sig stærkt baade i Kongeriget og i Hertugdømmerne; at en Krisis forestod, var klart for Alle.

Det var i Løbet af Februar, at der hos Professor Clausen fandt nogle Sammenkomster Sted af et Antal Mænd, omtrent 50 i Tallet, henhørende til forskjellige Livsstillinger, for at overveie Øieblikkets Alvor, og særligen i det Øiemed at faae en Udtalelse tilveiebragt om den Stemning, hvormed det danske Folk i Almindelighed betragtede de i Rescr. af 28de Januar givne foreløbige Grundtræk for Forfatningsværket. En saadan Udtalelse kom ogsaa frem i Erklæringen af 23de Februar, der læstes bl. A. i «Fædrelandet» af 28de, undertegnet af 45 Mænd i Hovedstaden. Erklæringen gik ud paa, at det danske Folk efter Underskrivernes Overbeviisning *ikke* kunde finde sig tilfredsstillet ved den saaledes bebudede Ordning. Som det sees af de Ytringer, hvormed Offentliggjørelsen af denne Erklæring ledsages, havde det været Hensigten at bringe Forhandlingen om denne Gjenstand ud i videre Kredse, baade i Hovedstaden og Provindserne, forinden Erklæringen offentliggjordes, men man havde opgivet denne Plan for at concentrere Interessen om det slesvigske Spørgsmaal (Hertugdømmets Bevaring for Danmark), idet man dog troede, at en offentlig Meddelelse af Erklæringen ikke vilde være uden Betydning. Hos de ledende Mænd gjorde og den

Betragtning sig gjældende, at der lod sig udrette Mere ved at bringe de brændende Spørgsmaal frem i store offentlige Forsamlinger.

Den 7de Marts læstes i flere københavnske Blade en Indbydelse, undertegnet «efter Bemyndigelse N. L. Hvidt», kvori siges, at nogle danske Mænd ere sammentraadte for i Folket at vække en klarere Erkjendelse af Øieblikkets Alvor, og, idet man skildrer Faren af et Slesvigholsteen, fremstilles det som Øiemed at virke til *Danmarks og Slesvigs constitutionelle Forening*. Man indbyder derefter til et offentligt Møde i Casinos store Sahl den 11te Marts Aften Kl. 7.

De paa dette Møde stedfundne Forhandlinger haves særskilt trykte, udgivne af Committeens Formand N. L. Hvidt. Adgangskort til Mødet betalles med 16 β (ligesom ved det senere Casinomøde); omtrent 2300 vare tilstæde. Ved Indgangen til Salen omdeelttes Indbydelse til ved Penge-tilskud at bidrage til Øiemedet.

Sagen, det gjaldt om, blev i meget varme og veltalende Foredrag anbefalet af Professor Clausen, daværende Høiesteretsadvocat O. Lehmann og daværende Professor Fr. Krieger. Hvad der imidlertid især turde have Interesse for Eftertiden at erfare er¹⁾, hvorledes man stillede sig ligeoverfor de to Spørgsmaal: hvad siger Tydskland til saadan Ordning, ville Tydskerne finde sig deri? Hvad siger Slesvig, bør Slesvigerne ikke adspørges? Det er bekjendt

---

¹⁾ Jeg dvæler her ved de paa dette Møde stedfundne Forhandlinger, fordi disse haves fuldstændigt og paalideligt udgivne i Trykken, medens Forhandlingerne paa det senere, forøvrigt langt vigtigere Casinomøde ikke haves hverken fuldstændigt eller aldeles paalideligt. Paa sidstmeldte Møde blev heller ikke, saavidt jeg mindes, de her omtalte Spørgsmaal berørte.

nok, at man i Tydskland opfattede Forholdet saaledes, at Hertugdømmerne vare indbyrdes forbundne, uadskillelige Stater, i hvis statsretlige Stilling der ikke ensidigt af Danmark kunde foretages nogen Forandring; og i de slesvigholsteenske Organer hed det, at man i Kjøbenhavn havde adopteret Løsnet: Slesvig skal incorporeres i Kongeriget; det skal ikke spørges, men tvinges.

Angaaende det første Spørgsmaal yttrede Prof. Clausen, der holdt det indledende Foredrag, sig saaledes: «At der fra det tyske Forbunds Side skulde være at befrygte nogen Indblanding i de slesvigske Forhold, som jo ikke vedkomme Forbundet i fjerneste Maade, kan dog ikke gjælde for Andet end Spøgelsefrygt.» Dette mødte ingen Modsigelse.

Angaaende det andet Spørgsmaal yttrede Cand. phil. M. Goldschmidt, under Forsamlingens lydelige Mishagstilkjendegivelse, sig saaledes: «Hvis den danske Konge og det danske Folk forene sig om at skille Slesvig og Holsteen fra hinanden, da maa jeg benægte, at de have Ret dertil, med mindre det slesvigske Folk selv giver sit Samtykke . . . Da Slesvig og Holsteen have mange Institutioner tilfældes og Kongernes Tilsagn om vedblivende at skulle blive tilsammen, paastaaer jeg, at ingen Forandring heri kan foregaae uden Folkets Samtykke.» Disse Yttringer bleve imødegaaede af daværende Capitain Tschering dermed, at, hvis Meningen var at raadspørge den slesvigske Stænderforsamling, vilde man, saaledes som denne Forsamling (ifølge vor Regjerings Misgreb) nu var, faae et slesvigholsteensk Svar; og «selv om vi fik et benægtende Svar af Slesvigerne, skulde Slesvig dog høre til Danmark, og deri vilde intet Despoti være.»

Indbydelse var udgaaet til et nyt Møde i Casino Ons-

dagen den 22de Marts, da der Søndagen den 19de med Dampskibet »Copenhagen» fra Kiel indløb Underretning om, at der Løverdagen den 18de havde været afholdt en Forsamling i Rendsborg af slesvigske og holsteenske Stænderdeputerede tilligemed endeel andre Mænd fra alle Egne¹⁾, i hvilket Møde man havde besluttet at sende en Deputation til Kongen for at forlange Slesvigs og Holsteens Forening under en fælleds fri Forfatning, Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund m. m., og en saakaldet permanent Committee (en Slags provisorisk Regjering) var allerede nedsat. Det blev tillige berettet, at Stemningen havde været for strax at proclamere den slesvigholsteenske Stat, og at det kun med Nød var blevet sat igjennem først at henvende sig til Kongen.

Den 12te Marts havde der i den nye Bygning paa Nørregade, »Hippodromen» kaldet, været afholdt et Møde af Underskriverne af en Petition til Kongen om Valgretens Udvidelse; den 14de Marts havde den københavnsk-slesvigske Forening holdt et Møde i Casinos store Sal, hvortil ogsaa Damebilletter havde været uddeelte, og ved hvilket Foredrag holdtes af Proff. Clausen, Flor og Høyen samt af Pastor Grundtvig; den 18de havde der været afholdt et almindeligt Studentermøde, som bivaanedes af over 700, der vedtog et Andragende til Kongen om at væbnes og at indøves i Vaabnenes Brug. Men jeg forbigaaer den nærmere Omtale saavel heraf som af de mange andre Forsamlinger, der afholdtes, og Adresser, der indgaves, baade

---

¹⁾ Det viste sig siden, at der samtidig havde været afholdt to Forsamlinger, den ene udelukkende bestaaende af Stænderdeputerede, omtrent 70 i Tallet, og den anden en saakaldet Folkeforsamling, der holdt Møde i Skuespilhuset og var af mere revolutionair Charakter. Det var fra den første at Deputationen udgik.

i denne og i den nærmest derpaa følgende Tid, i Hovedstaden saavel som i Provindserne.

Endeligen bliver her at bemærke, at der ved denne Tid (Februar—Marts) samlede sig endeel anseete Mænd i Hôtél Phoenix (den saakaldte Phoenixklub), med det ostensible Øiemed, at danne et Støttepunct for Udførelsen af Rescr. 28de Januar og i sin Tid et Samlingssted for de i dette Rescr. omtalte «erfarne Mænd». Deres egentlige Øiemed var at tilveiebringe en Sammenslutning af de conservative Elementer og vedligeholde Forbindelsen med Hertugdømmerne (Heelstaten). Til denne Forening hørte blandt Andre Grev Sponneck, Etatsraad P. G. Bang, Grev Knuth (den senere Minister), Prof. Dr. C. N. David og Etatsraad Francke. Det vil let skjønnes, at disse Forsamlinger dannede et Modstykke til Forsamlingerne hos Prof. Clausen. Man havde paatænkt og den 18de Marts foreløbigt vedtaget en Adresse, modsat den fra de 45 Mænd udgaaede; men ved de følgende Dages Begivenheder opløstes Foreningen¹⁾.

Mandagen den 20de Marts.

Under den store og almindelige Bevægelse, som formeldte, fra Hertugdømmerne hidkomne Efterretninger vakte

¹⁾ Jeg bemærker her, at den udførligste Beretning om de kjøbenhavnske Martsdage, der indtil nu haves, findes hos H. P. Giessing i hans «Danmarks Historie fra Christian den Ottendes Død til Statseenhedens Gjenoprettelse», Kbhvn. 1854. S. 68—84. Samtidig med Begivenhederne udkom «Fuldstændig Dagbog over Begivenhederne i Danmark fra den 21de Marts 1848, nærmest med Hensyn til Oprøret i Hertugdømmerne», Kbhvn. 1848. Det 1ste Bind har 8 Hefter, hvert med den Separattitel: «Folkebevægelsen i Kjøbenhavn den 21de Marts 1848 og dens Følger». Men denne Dagbog indeholder saa godt som Intet, der ikke ogsaa findes i Dagbladene.

i Hovedstaden, sammentraadte Mandag Middag de Mænd, som havde sammenkaldt den forrige Forsamling i Casino, tilligemed nogle flere af lignende patriotisk Sindelag, og toge den Beslutning at beramme den til Onsdag ansatte Forsamling til samme Dags Aften Kl. 8. Ligeledes sammenkaldte Etatsraad, Bankdirecteur L. N. Hvidt, som var Borgerrepræsentanternes Formand, disse til et Møde samme Aften Kl. 7. Om det ved dette Møde Forefaldne hedder det saaledes i den derom udgivne officielle Beretning, der er vedføiet som Anhang til Borgerrepræsentanternes Forhandlinger, 9de Aargang (1848—49):

«Formanden meddeelte Forsamlingen, hvad der efter hans Formening kunde ansees paalideligt af de fra Holsteen idag indløbne Efterretninger, paaviste den Fare, som ifølge disse Efterretninger truer den danske Statshøiheid i Slesvig, og Nødvendigheden af at der i Tide træffes Foranstaltninger for at forhindre Staten Schleswig-Holsteins Constituering og Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund; men da det ikke kunde ventes, at de Mænd, som nu omgive Kongen, ville besvare den schleswig-holsteinske Deputation, som allerede forventes hertil paa Onsdag, saaledes som Danmarks Ære og Ret kræver det, og da hine Mænd ikke kunne antages at ville handle med den under de nærværende farefulde Omstændigheder fornødne Energi, ligesaa lidt som de vare i Besiddelse af den almindelige Tillid, ansaae han det for paatrængende nødvendigt, at Forsamlingen for Hs. Majestæt uopholdeligt udtalte det Ønske, at Allerhøistsamme vilde vælge Raadgivere, der kunde tilføre Regjeringen den fornødne Energi og Folkets Tillid. Han fremlagde derfor til nærmere Discussion et Udkast til en allerunderdanigst Adresse i denne Retning.

Forsamlingen erklærede sig med Eenstemmighed for

at denne Sag strax toges under Behandling, uagtet den ikke paa reglementmæssig Maade var forud bragt til Medlemmernes Kundskab.

Da derefter Realiteten af Forslaget kom under Discussion, stillede Bankdirecteur Hansen følgende Forslag:

«At Forsamlingen indgaaer med et Andragende til Kongen, som gaaer ud paa, at en ny Valglov til en fuldstændig Folkerepræsentation uopholdelig maa udarbejdes for i de første Dage at kunne forelægges Provindsialstænderne og derefter ophøies til Lov, og at Hs. Majestæt strax og paa det kraftigste vil tilbagevise enhver Opfordring til at danne en Stat Slesvig-Holsteen, og vide at understøtte det danske Folks retmæssige Fordringer i denne Henseende ved alle dertil tjenlige Midler».

Ved Afstemningen erklærede 26 Stemmer sig imod og 4 St. for Bankdirecteur Hansens Forslag (sidstnævnte 4 Medlemmer vare: Bankdirecteur Hansen, Capitain Nielsen, Tømmerhandler Maag og Manufacturhandler Fridericia), og da dette saaledes var forkastet, vedtoges det med 27 Stemmer imod 3 Stemmer, at indgive en Adresse som den foreslaaede.»

Det er bekjendt, at den i 1861 afdøde H. P. Hansen, Etatsraad og Directeur i Nationalbanken, var en af den Tids meest fortjente og betydeligste Mænd. Baade som Medlem af Provindsialstændernes Forsamling og ved andre Leiligheder havde han viist sig som en varm Talsmand for den constitutionelle Frihed og som en afgjort Modstander af Schleswig-Holsteinismen; han var Viceformand i Borgerrepræsentanternes Forsamling og næstefter Hvidt sammes indflydelsesrigeste Medlem. Det kunde derfor ikke mangle, at hans Forslag, som han forsvarede med megen

Varme, og hvis Pointe var, at man *ikke* skulde gaae saa vidt som at forlange Ministeriets Afskedigelse, fandt megen Anklang; og Stemningen syntes i Begyndelsen noget vaklende. Hvad der vistnok ikke uvæsentligt bidrog til Udfaldet var et lidenskabeligt Foredrag af O. Lehmann (dengang Medlem af Borgerrepræsentationen), hvorved han ligesom henrev Forsamlingen¹⁾.

Adressen blev derpaa forsynet med Underskrifter af samtlige tilstædeværende 30 Repræsentanter, og det vedtoges, at Repræsentantskabet in pleno vilde begive sig til Hans Majestæt næste Dags Middag Kl. 12 for at overrække ham samme, og tillige at underrette Magistraten om det paatænkte Skridt. — Forsamlingen skiltes ad i stor Bevægelse. Ved Bortgangen sagde man til hinanden (fra hvem det udgik, vides ikke, men Jernstøber Lunde var herved sær virksom), at Enhver skulde anmode sine Bekjendte om til den nævnte Tid at møde paa Gammeltorv for at ledsage Borgernes Repræsentanter til Slottet; men dette havde ikke været Gjenstand for Discussion eller Beslutnings Tagelse i Forsamlingen.

Den ommeldte Adresse lød saaledes, med nogle faa af Forsamlingen vedtagne Modificationer i Redactionen:

«Allernaadigste Konge!

De Raadgivere, Deres Majestæt har arvet fra Deres Forgjænger, ere ikke i Besiddelse af Folkets Tillid, ligesaa lidt i det egentlige Danmark, som i Slesvig og Holsteen; de daglig mere fremtrædende sørgelige Frugter af deres Regjeringssystem har maattet

---

¹⁾ Nærværende Forfatter, som dengang var Borgerrepræsentant, deltog saavel denne Aften som den næste Dag i hvad der foregik.

undergrave enhver Tro paa, at de nu skulde besidde Indsigt og Kraft til at frelse Landet.

Afgjørelsens Time nærmer sig med Kæmpeskridt. Staten vil opløses, dersom Deres Majestæt ikke uopholdeligen omgiver Deres Throne med Mænd, som ere Opgavens Storhed voxne, og som kunne tilføre Regjeringen en energisk Villie og Nationens Bistand — Mænd, der kunne redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed.

Vi anraabe Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp.»

Hvorledes er denne Adresse bleven til, hvem har skrevet den? — Samme Dags Formiddag vare Nogle af det national-liberale¹⁾ Parties Førere, og deriblandt Hvidt, Schouw og Lehmann, samlede paa Bladet «Fædrelandets» Contoir. Man talte om den Adresse, som Hvidt samme Aften vilde foreslaae i Repræsentanternes Forsamling, og Lehmann paatog sig strax at skrive samme. Han gik ind i et tilstødende Værelse, kom lidt efter tilbage med et Udkast, der endte paa samme Maade — med «Fortvivlelsens Selvhjælp». Udkastet blev bifaldet af alle de Tilstedeværende, ogsaa af Schouw; kun standsede han, da han gjennemlæste det, ved hine Ord, men gjorde dog ingen

¹⁾ Dette Parties Løsen var: et Danmark indtil Eideren, og Holsteens Udskillelse. Forøvrigt betonedes man stærkt «det Nationale», hylkede i det Hele frisindede Anskuelse og forlangte den bebudede Forfatningslov given i afgjort demokratisk Retning. Naturligviis havde dette Partie, som alle politiske Partier, sine forskjellige Afskygninger. Forsaavidt Bestræbelsen i Almindelighed gik ud paa Bekæmpelse af den slesvig-holsteenske Separatisme og Indførelsen af en fri Forfatning, hvorom Tilsagn jo var givet af Regjeringen var dette i den Grad den almindelige Anskuelse, at der paa dette Omraade ei kan være Tale om *Partie*.

Indvending mod deres Bibeholdelse. Dette var Udkastet, som om Aftenen forelagdes. Saaledes er mig fortalt af En af de ved denne Leilighed Tilstedeværende.

Disse Ord «Fortvivlelsens Selvhjælp» ere stærke Ord; de spillede en ikke uvigtig Rolle i hine Dage og vare os til megen Skade. Professor P. Hjort, som har leveret nogle livfulde Dagbogsoptegnelser¹⁾ om Martsdagene i Kjøbenhavn, siger herom: «Jeg antog og antager endnu, at dermed kun sigtedes udad, imod Slesvigholsteinismen». Meningen heraf er ikke klar; thi det var dog altfor besynderligt, om Folkepartiet paa egen Haand vilde føre Krig med Slesvigholstenerne. Jeg for min Deel reflekterede ikke over disse Ord, som jeg vistnok kun har betragtet som blotte Kraftudtryk, og saaledes gik det sikkerligen — under Øieblikkets Spænding og den Bekymring, der trykkede Alles Sind — Fleertallet af de Tilstedeværende. Men i og for sig kunne disse Udtryk dog ikke betegne Andet, end at man vilde tage sig selv til Rette, hvis ikke Regjeringen gik ind paa Forlangendet, eller med andre Ord, at de vare, hvad senere oftere blev sagt og stærkt blev dadlet: Trudsel om Revolution. Fra tysk Side vidste man fortræffeligt at ²⁾exploitere disse Ord som Beviis paa den stedfundne Demonstrations oprørske Charakter, og Slesvigholstenerne benyttede meget snildt «Selbsthülfe der Verzweifelung» som Devise for Oprøret²⁾.

¹⁾ Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie. Politisk Afdeling, 1828—1850. Kbh. 1852. Side 381 f.

²⁾ Paa en i 1848 slaaet Medaille sees paa den ene Side to quindelige Figurér, forestillende Slesvig og Holsteen, med Hjelm og Pantser, som med deres Spyd væge sig mod en Drage. Dragen har en Krone paa Hovedet, og indeni Kronen stikker Frihedshuen. Ovenover læses: Recht und Gerechtigkeit stehen uns zur Seite. Under

Det var denne Aften det berømte Casinomøde afholdtes. I et Par Timer vare Adgangskort til saa Mange, som Salen kunde rumme, 2500, uddeelte, og en stor Mængde, som ei havde kunnet faae Adgang, ventede udenfor. Ved Indgangen modtog Enhver et af Indbyderne undertegnet Program eller Forslag til Resolutioner. Indbyderne vare: Etatsraad Bankdirecteur L. N. Hvidt, Professor, Dr. theol. H. N. Clausen, Høiesteretsadvocat O. Lehmann, Capitain A. F. Tscherning, Professor Flor, Pastor Marckmann, Etatsraad Professor Schouw, Mag. D. G. Monrad, Redacteurerne C. Ploug, H. Hage, J. F. Gjødvad, Provst Plesner, Grosserer Meinert, Prof. jur. A. F. Krieger.

Umiddelbart efter Mødet paa Raadhuset vare Borgerrepræsentanterne kjørte til Casino, hvor man i største Ro og Orden oppebiede vor Ankomst. Da en af Committeeen bad Forsamlingen ei at tabe Taalmodigheden, istemmede Forsamlingen som med een Mund: Danmark, deiligst Vang og Vænge, hvilket gjorde en herlig Virkning. Da Hvidt ankom omtrent Kl. 8 $\frac{1}{2}$, hilsedes han med levende Bifaldsraab, der blev endnu stærkere, da han havde gjort Meddelelse om det i Borgerrepræsentationen Passerede og oplæst den vedtagne Adresse. Advocat Lehmann fremlagte derpaa og motiverede i et meget veltalende Foredrag, under bestandige Bifaldsytringer, efternævnte Resolutioner:

1. «En slesvigholsteensk Forfatning er en Opgivelse af den danske Krones Ret over Slesvig. Dertil er Kongen af Danmark uberettiget, og det kan det danske Folk aldrig taale.

Figureerne findes Datoen den 24 Marts 1848 og nederst læses paa Dansk: Fortvivlelsens Selvhjælp. Medaillens anden Side indeholder en Allegorie paa «ewich tosamende» og Aarstallet 1460.

2. Det danske Folk tilsiger Kongen af Danmark sin ubegrændsede Bistand til Opfyldelsen af den helligste af hans Regentpligter, at værne om det souveraine dansk-slesvigske Riges ukrænkede Opretholdelse.

3. Danmarks og Slesvigs nuværende Forbindelse kan kun sikkert ved en for begge fælleds Rigsforfatning, bygget paa en i Sandhed folkelig Vaigiov.

4. Slesvigs nuværende provindsielle Selvstændighed og de deri værende tvende Nationaliteters lige Ret bør beskyttes ved en egen Provinds-Landdag og tilsvarende provindsielle Indretninger i Forvaltning og Retspleie.

5. Danmarks Velfærd fordrer, at Kongen uophødeligen omgiver Thronen med Mænd, hvis Indsigt, Energie og Fædrelandskjærlighed kan give Regjeringen Kraft og Nationens Tillid.»

Derefter fremstod Etatsraad Francke, Deputeret i det daværende General-Toldkammer- og Commerce-Collegium, for, som han sagde, at meddele hvad han vidste om de paa Mødet i Rendsborg tagne Beslutninger. Han erklærede det, som Rygtet herom havde udsprede, for overdrevent, søgte at give det i Hertugdømmerne Forefaldne en saa mild Charakter som muligt, og forlangte, at man skulde opsætte at tage Beslutning, indtil Deputationen fra Hertugdømmerne var ankommen og bleven hørt. Det vakte nogen Røre i Forsamlingen, og fremkaldte Hyssen, da Francke begyndte at tale tysk; men Støien ophørte snart efter Opfordring af Dirigenten, der heri understøttedes af Tschernings kraftige Stemme, og det tør siges om Forsamlingen, at den i det Hele forstod at agte Talerens mandige Optræden i den mod ham fjendtlig stemte Kreds. Han blev imidlertid imødegaaet af Lehmann, Monrad og Tscherning og replicerede nu paa ret godt Dansk. Stifts-

provst Tryde ønskede at berolige og talede navnlig mod den sidste af de foreslaaede Resolutioner, da han ønskede at beholde i al Fald nogle af de gamle Ministre; men hans Ord fandt kun liden Anklang, og han blev skarpt imødegaaet af Tscherning. H. C. Hansen fra Odense, forhen Stænderdeputeret, udtalte sig i sin Provindses Navn meget gunstigt for Statsminister Bardenfleth og modsatte sig for hans Skyld ligeledes denne Resolution, men blev imødegaaet med den Bemærkning, at B. ikke hørte til de fra den afdøde Konge arvede Ministre, om hvilke her alene var Tale. Tscherning talede paany, idet han navnlig fremhævede den i 5te Post antydede Systemforandring (Collegialforfatningens Omdannelse til en Ministerialforfatning); Monrad vilde beholde nogle af de gamle Ministre og yttrede bl. A., ved Omtalen af Slesvig, at Slesvig skulde være Bindemidlet mellem Danmark og Holsteen (for at være dette maatte det forenes lige saa nøie med Danmark som med Holsteen). Fuldmægtig de Coninck fremkom med nogle af et Øievidne ham meddeelte Oplysninger om Forsamlingen i Rendsborg. De i Programmet anførte, og af O. Lehmann paa Committeens Vegne Forsamlingen forelagte Resolutioner bleve nu Punct for Punct satte under Afstemning og vedtagne ved Haandsoprækning, de 3 eenstemmigen, den 2den og 5te mod een Stemme¹⁾ (en oprakt Arm). Mange Stemmer raabte nu, at man skulde gaae til Slottet; men det lykkedes Tscherning ved Hjælp af sin

---

¹⁾ Det eneste af Datidens Dagblade, der var Casinobevægelsen ugunstigt, «Nyt Aftenblad», siger i sit Nummer af 22de Marts, og vistnok med god Føle, at man ikke af den Omstændighed, at kun en Enkelt erklærede sig mod de i Forslag bragte Resolutioner, kan slutte, at alle Andre vare derfor; thi Mangfoldige rakte ikke Armen iveiret, da der opfordredes til at stemme for Resolutionerne.

stærke Røst at skaffe sig Gehør for disse Ord: «nei, lad os sove paa vore Beslutninger; det er bedst nu, da det er saa seent, at gaae hjem.» Man skjænkede dette fornuftige Forslag Bifald, og C. Ploug fik ved samme Leilighed Stilhed nok til at fremkomme med det Forslag, at samles igjen den næste Dags Formiddag Kl. 11 paa Gammeltorv for at ledsage Borgerrepræsentationen til Christiansborg Slot, hvilket blev vedtaget under almindelig Acclamation. Man adskiltes derefter Kl. 10 $\frac{1}{2}$ under gjentagne Hurraraab for Fædrelandet, Kongen og de nye Ministre ¹⁾.

Samme Aften havde der været Møde af Studenterne i Universitetets Solennitetssal og af Haandværkerdannelsesforeningen i Studenterforeningens Locale. Efter at have erholdt Kundskab om Resultatet af Mødet i Casino, besluttedes det begge Steder eenstemmigt at tiltræde Resolutionerne og slutte sig til Toget næste Formiddag. — Samme Aften Kl. 7 vare de to Statsministre, C. Moltke og A. S. Ørsted, samlede med P. G. Bang for at forhandle om det af Regjeringen forberedede Forsamlingsudkast, hvorom det Nærmere kan sees ovenfor S. 120.

Da jeg kom hjem om Aftenen, mødte jeg Overpræsident Lange paa Trappen i den Gaard, hvor jeg boede. Jeg stod i et meget nært Forhold til denne Mand og boede i samme Gaard som han paa Gammeltorv. I øiensynlig stærk Sindsbevægelse spurgte han mig: hvad have Borgerrepræsentanterne besluttet? Og da jeg havde sagt ham det, til-

---

¹⁾ Som ovenfor bemærket findes der ikke nogen udførlig Beretning om de denne Aften holdte Foredrag. Men jeg henviser til de oven cit. Optegnelser af Prof. Hjort, der indeholde flere Enkeltheder af det Sagte, og som, da de ere nedskrevne umiddelbart efter det Passerede, have Formodningen for sig at være correcte.

raabte han mig med stigende Affect: det er jo Rebellion! og ilede dermed ind i sine Værelser.

Mangfoldige vare de, som denne Aften gik til Hvile med stærkt bekymret Sind. Nogle frygtede meest for det fra Hertugdømmerne optrækkende Uveir, Andre for Hovedstadens Sikkerhed. Hertil kom en almindelig Uvished om, i hvilket Forhold Regjeringen vilde stille sig til Casinobevægelsen, og navnlig hvorvidt den Adresse, hvis Overlevering var bestemt til næste Dag, vilde blive modtagen. Gamle Stemann var endnu Medlem af Geheime-Statsraadet og Bræstrup Politidirecteur; disse tvende, blev der sagt, ville sikkerligen forene sig om at undertrykke Bevægelsen; man vil formene Borgerrepræsentanterne Adgangen til Slottet, muligen lade os arrestere, de Embedsmænd, der have deeltaget i disse Historier, ville erholde deres Afsked o. s. v. Da man Dagen efter erfarede, at ikke blot enhver Modstand var forsvunden, men at det fra Autoriteternes Side end ikke havde været paatænkt at gjøre Modstand, maatte man vel smile over, at slige Tanker havde kunnet finde Indpas; men ganske ugrundet var denne Frygt dog ikke, naar det erindres, at det var raadet Kongen — hvorum Rygte var kommet ud i Publicum — at optræde strængt og navnlig forbyde Casinomøderne, see Bangs Brev ovenfor S. 109 og en Meddelelse til Bladet «Fædrelandet» af 7de Januar 1868. Hvorledes Kongen selv var tilsinds, derom vidste man endnu Intet. I et bekjendt tydsk Værk¹⁾, som

---

¹⁾ Nemlig «Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Actenmässige Geschichte der dänischen Politik seit dem Jahre 1806. Von Joh. Gust. Droysen und K. Samwer. Hamburg 1850.» Side 298. Da disse Forfattere antages at have faaet deres Meddelelser deels fra den ovennævnte Etatsraad Francke, deels fra den hidkomne Deputations Medlemmer, ere de en vigtig

jeg oftere vil faae Anledning til at citere, berettes, at Arveprinds Ferdinand i det Dagen efter afholdte Statsraad havde erklæret det for Feighed at ville give efter for det fremtrængende Folk; og en samtidig dansk Forfatter ¹⁾ fortæller, at Arveprindsen ved denne Leilighed bl. A. forestillede, at den Mængde, der vilde indfinde sig, burde holdes udenfor den, ved to Broer, der militærisk kunde besættes, adskilte Slotsplads, for at det ikke skulde faae Udseende af, at Kongen var tvungen, — og at kun en Deputation burde tilstædes Adgang. Det er vel muligt, at Arveprindsen kan have yttret sig som foranført; men i Statsraadet blev Intet herom forhandlet. Thi i Mødet den 21de, som var meget kortvarigt, foregik Intet uden Opløsningen af Geheime-Statsraadet (hvorom nedenfor).

Tirsdagen den 21de Marts.

Tidligt om Morgenen den 21de Marts blev det afgjort, at de gamle Ministre skulde vige Pladsen for Nutidens Mænd. Dette var Kongens Beslutning, efter Bardenfleths

---

Kilde til de kjøbenhavnske Martsdages Historie. Men paa den anden Side røber dette Skrift, der nærmest er at ansee som et Stridskrift til Fordeel for de hertugelig-augustenborgske Prætensioner, et saa hadefuldt Sindelag mod Danmark og er i det Hele saa utilstrækkelig underrettet om Forholdene her, at det kun med største Varsomhed kan benyttes. Skriftet haves og i dansk Oversættelse. Da de senere tyske Skrifter, der ere komne mig ihænde, aabenbart have benyttet fornævnte Værk som Kilde, forsaavidt de angaae de her omhandlede Begivenheder, har jeg ikke villet citere dem.

¹⁾ C. Christianson (C. Dirckinck-Holmfeld) i Skriftet: Regjerings og Statsforandringen i Danmark og Hertugdømmerne siden Christian VIII's Død. Efter Droysen og Samwer, med Forord og Anmærkninger. Kjøbenhavn 1850. Side 49 Anm.

Raad. Dog var Meningen ingenlunde den, hvilket tydeligt nok fremgaaer af de nedenfor meddeelte Forhandlinger, at Kongen vilde omgive sig med lutter nye Mænd, henhørende til Folkepartiet, — men kun, at et nyt System, navnlig en ny Retning i Politiken ligeoverfor Hertugdømmerne, skulde ved Hjælp af nye, ud af Folkets Midte hentede Kræfter, fra nu af gjøre sig gjældende. Det saa længe forberedede Omslag i vor Politik — baade indadtil, at Constitutionalismen¹⁾ havde seiret — og udadtil, at man ikke vilde taale de tyske Anmasselser — var gaaet for sig i Døgnet den 20de—21de Marts. De første Morgentimer henglede under Uvished og Spænding; men da efterhaanden det Rygte udsprede sig, at Magistraten vilde gaae med Borgerrepræsentanterne, og at Kongen indvilligede i det Forlangte, gik der som en anden Luftning over Staden; og om Eftermiddagen, da Kongens Svar var givet, var det vitterligt for Enhver, at en ny Æra var indtraadt i vore offentlige Tilstande.

Hvorledes Overpræsident Lange opfattede Borgerrepræsentanternes Forehavende, er sagt ovenfor. — Conferentsraad Michael Lange, Overpræsident i Kjøbenhavn, der tidligere havde været Medlem af det kgl. danske Cancellie, var saavel efter sin Stilling som sine Tilbøieligheder en Regjeringens Mand. Med Hensyn til Hertugdømmerne havde han ganske sluttet sig til den daværende Styrelses Anskuelse om Heelstaten, der sædvanligen udtryktes under den Formel: man skal gjennem Slesvig søge

---

¹⁾ Vel var der givet bestemt Tilsagn om Indførelsen af en Forfatning; men dels frygtede man med Føie de Hindringer, der kunde træde iveien for Iværksættelsen, dels vidste man ikke, om Forfatningen vilde blive i virkelig frisindet Aand.

at holde paa Holsteen. Han var nøie forbunden med A. S. Ørsted, og stod paa en venskabelig Fod med tre af de andre Ministre, C. Moltke, Reventlow-Criminil og Bardenfleth¹⁾. Der var saaledes Grunde nok for Lange til at holde sig tilbage; men da han, som med en varm]Fædrelandskjærlighed forenede en høi Grad af Resoluthed, fik Syn paa Øieblikkets Stilling, tilsidesatte han sin individuelle Overbeviisning — sin egen Tilbøielighed og Hensynet til personlige Forhold — for hvad han i Øieblikket ansaae for det med det almindelige Tarv Stemmende. Lange havde samme Morgen tidligt været hos Bardenfleth²⁾; og da han af denne erfarede, hvorledes Sagerne stode, bestemte han sig til at slutte sig til Borgerrepræsentanternes Forehavende, dog vistnok kun under Forudsætning af, at den øvrige Magistrat samstemmede deri.

Som foran bemærket havde Borgerrepræsentanterne vedtaget at *underrette* Magistraten om det Passerede, altsaa ikke indbyde dem til Deeltagelse. Overpræsidenten fik Brev herom samme Morgen, tilligemed en Afskrift af Adressen. Han sammenkaldte nu Magistraten til et Møde samme Formiddag Kl. 10, og forelagde den samlede Magistrat Sagen til Forhandling; og vedtoges det efter en kort Discussion eenstemmigt, at man skulde slutte sig til Borgerrepræsentanterne. Om det ved denne Leilighed

---

¹⁾ Skjøndt Bardenfleth bekjendte sig til den saakaldte Eider-Danisme, var Toget til Slottet dog ingenlunde efter hans Ønske, ligesom han senere udtalte sig meget misbilligende om Adressens Indhold.

²⁾ Det maa være en Forvexling med Bardenfleth, naar Prof. Hjort i de oven cit. Meddelelser S. 385 fortæller, at Lange samme Morgen var hos Ørsted. Men det er rigtigt, naar det sammesteds fortælles, og ret karakteristisk for begge disse Mænd, at Lange samme Dag efter vanlig Skik (om Tirsdagen) spiste til Middag hos Ørsted.

Passerede findes under denne Dato følgende tilført Magistratens Forhandlingsprotocol:

«Efterat Overpræsidenten havde yttret, at han ikke kunde være enig i Adressens Indledning og Slutning, saaledet som i den deri udtalte Mistillid til det nuværende Ministerium, som Bevægelsespartiet formeentlig ei vilde være istand til i sin Heelhed tilfredsstillende at remplacere, om det end kunde ansees hensigtsmæssigt, at nye Medlemmer indtraadte i samme, — og efterat Sagen derefter var discuteret i Magistraten, forenedes man om, at man i den offentlige Roligheds Interesse skulde slutte sig til Borgerrepræsentanterne, dog saaledes, at der saavel til disse som til Kongen skulde udtales, at Magistratens Medfølge ei var at betragte som en ligefrem Billigelse af Adressens Indhold, hvis Overleverelse man derfor maatte overlade til Borgerrepræsentanternes Formand, men som en Erkjendelse af, at Magistraten ogsaa for sit Vedkommende maatte ansee det magtpaaliggende under de nærværende farefulde Forhold, at Ministeriet skaffedes forøget Kraft ved Indtrædelse af flere nye Medlemmer.» — «Paa denne Resolutions Grundlag har Overpræsidenten udtalt sig for Borgerrepræsentanterne og Kongen.»

Da Forhandlingerne i Magistratssalen vare tilende, bleve Borgerrepræsentanterne indbudne til der at møde. «I et høist værdigt Foredrag,» siger «Fædrelandet», der ellers var meget ugunstigt stemt mod denne Mand, — tilkjendegav Overpræsidenten dem Magistratens Beslutning. Efter den officielle Bekjendtgjørelse af Borgerrepræsentanternes Forhandling gik denne Tilkjendegivelse ud paa, «at Magistraten vel ikke fandt sig foranlediget til uden videre at underskrive en Adresse, i hvis Affattelse den ikke havde

havt nogen Deel, og hvori navnlig Slutningsordene havde vakt Betænkelighed, men at Magistraten fuldkommen deelte den Erkjendelse, at Landets farefulde Tilstand krævede, at Kongen i sit Ministerium indkaldte Mænd, hvis Indsigt og Energie kunde give Regjeringen fornyet Kraft og befæste Folkets Tillid; Magistraten ønskede derfor at slutte sig til Repræsentanterne, hvilket ogsaa med Paaskjønnelse blev modtaget.» Ved at sammenholde dette med den ovenfor meddeelte Protocol-Tilførsel vil det lettelig sees, at Stadens Øvrighed *ikke* erklærede sig for, at man af Kongen skulde forlange Ministeriets Afskedigelse, men kun anholde Kongen om at tilkalde nogle nye.

En umaadelig Menneskemasse havde imidlertid forsamlet sig paa Gammeltorv udenfor Raadhuset og istemte her, medens Communalbestyrelsen forhandlede, «Danmark, deiligst Vang og Vænge» samt andre fædrelandske Sange, der med en ypperlig Virkning lode ud over Torvet og de tilstødende Gader. Da Communalbestyrelsen omtrent Kl. 12^{1/2} traadte ud, blev den modtagen med et jublende Hurra, og Toget, der ansloges til at bestaae af over 10,000 Mennesker, tog nu sin Begyndelse. Forrest gik Lange og Hvidt, derefter Magistraten og Repræsentanterne, to og to, alle med blottede Hoveder; derefter fulgte en Mængde Rækker, 6 til 8 Personer i hver, Folk af alle Stænder, Borgere, Studenter og Haandværkere, Alle i broderlig Forening. Med Orden og Værdighed, og ikke afbrudt af anden Støi end de hist og her udbrydende Bifaldsraab, bevægede Toget sig gjennem Nygade, Vimmelskaflet, Amager-torv over Høibroen til Slotspladsen. Menneskemassen, som bestandig tiltog, ansloges her til over 15,000; alle Vinduer og Tage, Sandkisten, Broerne og Skibsmasterne vare tæt

besatte med Tilskuere, hvilket, som en Samtidig¹⁾ ytrer, afgav et imponant Skue, dobbelt imponant ved den Rolighed og Orden, som uafbrudt herskede overalt. Efterat Generaladjutanten havde indført Overpræsidenten for Kongen, og Overpræsidenten havde begjært Audients for Communalbestyrelsen, indlodes denne for Hans Majestæt. Ved vor Indtrædelse stod alene Bardenfleth ved Kongens Side. Borgerrepræsentanternes Formand udviklede derpaa med nogle faa Ord for Hs. Majestæt, hvorledes den Overbeviisning, at det hidtilværende Regjeringssystem havde ført Danmark til Afgrundens Rand og derfor nødvendigviis maatte forandres, havde bestemt Borgerrepræsentanterne til at affatte en Adresse, som han nu udbad sig Tilladelse til at oplæse. Da denne var givet, oplæste han den i Gaarsmødet vedtagne Adresse.

Hs Majestæts Svar lød omtrent saaledes:

«Det glæder mig at kunne sige Dem, at jeg allerede har forekommet det, hvorom De her bede mig. Det gamle Ministerium er opløst. De have idag tilbageleveret mig deres Fuldmagter. Naar De, mine Herrer, ville have samme Tillid til Deres Konge, som jeg har til mit Folk, saa vil jeg være Dem en tro Leder til Ære og Frihed.»

«Fædrelandet», som udkom samme Aften, udtrykker sig saaledes: Hans Majestæt svarede med en Stemme og en Holdning som en Mands, der har taget en fast Beslutning. Kongens Ord bleve fra Communalbestyrelsens Side besvarede med et «længe leve». Folkemassen havde ventet paa Slotspladsen, og da vi kom ud udraabte Hvidt: Mini-

---

¹⁾ Fuldstændig Dagbog over Begivenhederne i Danmark fra den 21de Marts 1848. 1ste Hefte S. 16.

steriet er opløst! Kongen leve! Da Trængslen var saa stærk paa Høibroen og Høibroplads, dreiede Communalbestyrelsen af ved Slotskirken, og gik, fulgt af Menneskemassen, over Stormbroen, gennem Raadhusstræde tilbage til Raad- og Domhuset, og her udraabte Hvidt det Samme, begge Steder besvaret med levende Hurraraab. Derefter skiltes Folkemassen ad, Enhver gik til sit Arbejde eller sine Forretninger, og en Time efter havde Staden sit gamle Udseende.

Langes Deeltagelse i denne Begivenhed blev i sin Tid modtagen med megen Anerkjendelse, da uden hans og Magistratens Tilslutning det hele Tog vilde have havt et afgjort oprørsk Udseende¹⁾, hvilket især i Udlandets Øine vilde have været os til stor Skade. I sin egen nærmeste saavel som i den Ørstedeske Kreds maatte Lange høre ilde, fordi han, som der sagdes, i det afgjørende Øieblik havde svigtet sine gamle Venner, baade personlige og politiske Venner²⁾. Men Anskuelserne herom klarede sig snart.

De gamle Ministre, som havde været forsamlede i et Statsraadmøde samme Dags Formiddag Kl. 10', begjærede i dette Møde deres Afsked. Det var den almindelige An-

¹⁾ Man paaberaabte sig forøvrigt Kjøbenhavns Privilegier af 24de Juni 1661, efter hvis § 2 tvende Borgere tilligemed Præsidenten og een af Borgemesterne til enhver Tid skulle have fri Tilgang til Kongen, »Stadens og det gemene Anliggende at andrage».

²⁾ Der er sagt om Lange, at han senere fortrod sin Deeltagelse i denne Dags Begivenhed. Men dette er urigtigt, ihvorvel han ansaae den Vej, man var slaaet ind paa, som uheldbringende for Landet. I en Artikel i »Berl. Tid.» for 4de Febr. 1853, der, efter hvad der er mig bekjendt, hidrører fra Lange selv, siges det, i Anledning af nogle Ytringer i »Fædrelandet«, at Lange siden Bevægelsens Begyndelse stadig og paa det Bestemteste har udtalt sig for en Heelstatsorganisation og siden Martsdagene har holdt sig ude af al Forbindelse med Martsministeriet og dets Tilhængere.

skuelse, at de selv ønskede at træde tilbage¹⁾. De under denne Dato entledigede Geheime-Statsministre vare:

1) Poul Christian v. Stemann, Justitsminister, Præsident i det danske Cancellie m. m. 2) Adam Wilhelm Greve af Moltke til Grevskalet Bregentved, Finantsminister, Præsident i Rentekammeret m. m. 3) Dr. jur. Anders Sandøe Ørsted, Generalprocurør. 4) Heinrich Anna Greve af Reventlow-Criminil, Chef for Departementet for de udenlandske Sager. Disse fire fra Christian den Ottendes Tid; endvidere 5) Carl Greve af Moltke til Nütschau, Præsident i det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie, udnævnt den 21de Januar. Stemann var imidlertid allerede under 2den Marts entlediget som Justitsminister, Cancelliepræsident m. v. og denne Stilling overdragen til Stiftamtmand over Fyens Stift og Amtmand over Odense Amt, Kammerherre Carl Emil Bardenfleth, der under 22de Januar var bleven udnævnt til Geheime-Statsminister; men da hiin Forandring efter de tagne Bestemmelser først skulde træde i Kraft den 1ste April, bestemtes det, ligeledes under 21de Marts, at Bardenfleth strax skulde overtage Forretningerne som Justitsminister, Cancelliepræsident m. v. — Neppe en halv Time før Folkedemonstrationen fandt Sted havde de gamle Ministre forladt Slottet.

Studenterne, der om Formiddagen havde samlet sig i Universitetets Solennitetssal, hvorfra de begave sig til Gammeltorv for at slutte sig til Toget, toge ved hiin Forsamling, under almindelig Acclamation, den Beslutning: at den

---

¹⁾ Om hvorledes det gik til ved dette Møde findes en Beretning hos Bang, see ovenfor S. 121—122. Det er forøvrigt paafaldende, at Kongen ei anmodede de gamle Ministre om at vedblive Bestyrelsen af deres Collegier eller Departementer, indtil samme kunde blive overtagne af deres Eftermænd.

slesvig-holsteenske Deputation, som imorgen ventes hertil fra Kiel, staaer under den danske Nationalæres Beskyttelse, og at navnlig Studenterne ved ethvert Middel, som staaer til deres Raadighed, ville værne den mod enhver Fornærmelse. Fra Raadhuustrappen var der samme Formiddag af Flere holdt Tiltale til den forsamlede Folkemasse om ikke at krænke Gjæstfrihedens Love mod de forventede Udsendinge, hvilket blev besvaret med levende Bifald og Samstemning.

Onsdagen den 22de Marts.

Den slesvig-holsteenske Deputation, som bestod af 1) Jernbanedirecteur Th. Olshausen, Redacteur af Kieler Correspondenzblatt, fra Kiel, 2) Overretsadvocat Clausen, fra Kiel, 3) Overretsadvocat Dr. juris Güllich, fra Slesvig, 4) Godseier Kammerherre Neergaard, til Oevelgönne i Holsteen, 5) Etatsraad Engel, forhenværende Medlem af den slesv.-holst. Provindsialregjering, fra Slesvig, ankom om Morgenen Kl. 8 $\frac{1}{2}$ med Dampskibet Skirner til Toldboden, hvor de stege i Land i Overværelse af en stor Menneskemasse. Ledsagede af nogle herværende Tydkere, omgivne af en Sikkerhedsvagt af Studenter og efterfulgte af en tæt Menneskeklynge, der dog ikke tilføjede Deputationens Medlemmer den mindste Fornærmelse, ankom disse til det af dem valgte Logis, Hôtel d'Angleterre paa Kongens Nytorv. Det er bekjendt, at disse Mænd havde ventet at forefinde den gamle Tingenes Tilstand og derfor bleve høiligen skuffede ved at finde Alt anderledes.

En stor Mængde Mennesker samlede sig paa Torvet. Snart udbredte sig det Rygte, at de Deputerede, da de indsaae, at Intet for dem var at udrette, strax igjen vilde forlade Staden, ja at een af dem, Dr. Güllich, allerede

hemmeligen var afreist. De Ivrigste blandt Mængden formeente, at saadan Bortreise eller Flugt burde forhindres; og flere fra Hotellet udkjørende Drosker bleve visiterede for at man kunde forvise sig om, at Ingen af de tyske Herrer sad i dem. Under disse Omstændigheder begave nogle Mænd, der hændelsesviis vare komne tilstæde, med Fineerskjærer Frederiksen som Ordfører, sig op i Hotellet, hvor Herr Frederiksen underrettede Herrerne om, at han, for at berolige Mængden, ønskede at forvise sig om deres Tilstedeværelse¹⁾, idet han for det Tilfælde, at de skulde have paatænkt at afreise uden Audients, gjorde dem opmærksomme paa de Farer og de Vanskeligheder, de ved Forsøg herpaa udsatte sig for. Efterat Herr Frederiksen havde underrettet den udenfor forsamlede Mængde om, at Herrerne alle vare tilstæde, kom Grosserer A. Hage til, som under den derefter stedfindende Samtale tilbød dem Ophold i sit Huus, hvilket Tilbud og efter en kort Tids Betænkning blev modtaget. Kl. henimod 2 begave de sig til Herr Hages Gaard i Kronprindsessegade; Veien tilbage lagdes tilfods, hver af de Fremmede havde to Danske under Armen, nogle Borgere og Studenter dannede en Art Sikkerhedsvagt, kjendelig ved et hvidt Bind om Armen. Strax ved Udrædelsen af Hotellet hørte man nogen Hyssen og Huien, der dog paa Herr Frederiksens kraftige Tilraab strax forstummede; derefter indtraadte en fuldstændig Stillehed, som vedvarede den hele Tid, indtil Herrerne med deres Ledsagere, omgivne og efterfulgte af en taløs Men-

¹⁾ Hensigten var altsaa ikke, som det berettes hos Droysen og Samwer S. 310, at forlange en Garantie for Herrerne's Tilstædeblivelse, skjøndt saadanne Ord vel kunne være faldne under Samtalen. Forøvrigt gik deres Svar ud paa, at de jo netop vare komne for at tale med Kongen.

neskemasse, uden nogensomhelst Molest ankom til Bestemmelsesstedet. Denne Stilhed havde iøvrigt noget saa Skummelt, at det ei var at undre over, at Herrerne vandrede gennem Gaderne med ligblege Ansigter. Da Hage fra sit Vindue tiltalede den forsamlede Mængde med, at Deputationen nu var betroet til den danske Æresfølelses Beskyttelse, raabte Mængden et tordnende Ja og bortfjernede sig i al Rolighed. En Sikkerhedsvagt af Studenter forblev imidlertid i Stedet. Det hed sig i fremmede Blade, at Hage var engelsk Consul, og at Deputationen havde maattet søge Beskyttelse under det engelske Flag; men dette er urigtigt; thi Herr Hage havde vel tidligere i Nakskov været engelsk Viceconsul (for Lolland, Falster, Langeland og Møen), men beklædte ikke saadan Stilling i Kjøbenhavn, og handlede overhovedet ved denne Leilighed kun som Privatmand. Strax efter Ankomsten havde Deputationen begjært Audients hos Kongen, men fik det Svar, at Kongen ikke kunde modtage D'Hrr. samme Dag, og at han ønskede at blive bekjendt med deres Andragende før Modtagelsen.

Da Dampskibet Copenhagen var bestemt at skulle afgaae til Kiel samme Dag Kl. 3 (i regulair Fart), udbredte sig den Anskuelse, at dets Afgang burde standses, for at ikke Efterretninger om det i Hovedstaden Forefaldne muligen skulde fremkalde et Udbrud i Hertugdømmerne, eller Deputationen skulde søge at undkomme. En Skare Mennesker begav sig til Godsexpediteuren og forlangte Skibets Afgang standset; da Expediteuren Herr Carøe erklærede, at dette ikke beroede paa ham, men paa Postvæsnet, begav Skaren sig til Postgaarden. Generalpostdirecteuren traadte ned i Gaarden til den støiende Mængde, som han beroligede med det Løfte, at Posten skulde blive sendt over

Land, idet han tilføiede, at Skibets Afgang forøvrigt ikke beroede paa ham¹⁾. Det blev nu standset ifølge Rhederiets Ordre (eller maaske efter høiere Befaling).

Kl. 11 om Formiddagen læstes det Gadeopslag²⁾ paa Hjørnerne: «I dette Øieblik ere d'Hrr. Hvidt, Clausen, Lehmann, Monrad og Tscherning kaldte til Hans Majestæt. Kl. 10 Formiddag den 22de Marts.» Kl. 3 om Eftermiddagen publiceredes paa Slotspladsen Listen over de nye Ministre, nemlig 1) Geheimstatsminister A. W. Greve af Moltke til Bregentved, Premierminister og Finantsminister, 2) Geheimstatsminister C. E. Bardenfleth, Justitsminister, 3) Kammerherre Frederik Marcus Greve af Knuth til Knuthenborg, Minister for de udenlandske Sager, 4) Mag. art. Ditlev Gothard Monrad, Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet, 5) Capitain Anton Frederik Tscherning, Krigsminister, 6) Christian Albrecht Bluhme, Handelsminister, 7) Kammerherre Baron Carl v. Plessen, provisorisk Minister for Hertugdømmerne, 8) Etatsraad, Bankdirecteur Lauritz Nicolai Hvidt, og 9) Høiesteretsadvocat Orla Lehmann, Ministre uden Portefeuille³⁾. Denne Dag foregik kun en mundtlig Udnævnelse af Kongen; man holdt strax formeligt

¹⁾ Dette fortælles, dog ikke ganske nøiagtigt, i Skriftet: Udtog af Breve til en Ven i Sjælland om det slesvig-holsteenske Røre, udg. af L. S. Navne. Kbhvn. 1847—48. 3die Samling, S. 139. Samme- steds nævnes en Herr Brandt som Anfører for denne Expedition.

²⁾ Denne Bekjendtgjørelse blev vel trykket i Bladet «Fædrelandets- Trykkeri», men den udgik fra de Mænd, der vare forsamlede hos Etatsraad Schouw, da hine fem Herrer kaldtes til Kongen.

³⁾ Angaaende Nr. 1 og 2 henvises til Ministerlisten ovenfor. Nr. 3 var dengang Amtmand i Sorø Amt, og tillige Medlem af Directionen for Universitetet og de lærde Skoler samt Overdirecteur for Sorø Academie; Nr. 4 var Sognepræst til Vesterulslev paa Lolland, Nr. 5 afskediget Artilleriecapitain, Nr. 6 Præsident i General-Toldkammer- og Commercecollegiet, Nr. 7, senere kaldet Scheel-Plessen, Deputeret i Rentekammeret.

Stadsraadmøde, og de nye Ministre begyndte selvsamme Dag deres Functioner, hvilket navnlig gjaldt om Krigsministeren ¹⁾. Den skriftlige Udnævnelse fandt først Sted under den 24de, dog ikke for Plessen, der, som nedenfor vil blive adført, snart trak sig tilbage; men han deltog i Statsraadsmøderne d. 22de og 23de. Det synes som om d'Hrr. Bluhmes og Plessens Udnævnelse er kommen noget senere i Orden end de Andres ²⁾; men dette bliver forsaa-vidt uden Betydning som de begge findes at have deltaget i det første Statsraadmøde, der maa antages at have begyndt Kl. 3—4 ³⁾.

Efter dette Ministeriets Sammensætning var det forøvrigt tydeligt nok, at Kongens nye Raad var et saakaldet Coalitionsministerium, sammensat af forskjellige, tildeels hinanden modstridende politiske Elementer. Man haabede imidlertid paa, at Svaret til Deputationen vilde blive givet i samme Retning som Casinomødets Resolutioner, saa

¹⁾ See bl. A. en Artikel af Tscherning i Fædrel. 1849 Nr. 264. Under 23de udgaves en Parolbefaling, hvorved Tsch. udnævnes til Krigsminister, og egentlige Ordre ville neppe findes før under Dato af 23de.

²⁾ Berl. Tid. og nyt Aftenblad af 22de indeholde den fuldstændige Ministerliste; i de andre Blade findes disse to Herrer først Dagen efter, dog med Bemærkning, at de vare udnævnte den 22de.

³⁾ Af hvilken Beskaffenhed ovennævnte Publication paa Slotspladsen har været — Flyveposten kalder den en høitidelig Proclamation, medens Berlingske Tidende aldeles ignorerer samme — har jeg intetsteds fundet oplyst. Om man forøvrigt bør datere Ministeriet fra den 22de Marts, da det ifølge Kongens tilkjendegivne Villie begyndte at fungere som constitutionelt Ministerium, eller, som sædvanligt skeer, fra den 24de, da den skriftlige Udnævnelse foregik, kommer an paa, hvilken Vægt man lægger paa det Skriftlige. Det forholder sig rigtigt som der fortælles hos Droysen og Samwer S. 314 Anm., at Kongen ved dette Statsraads Begyndelse erklærede, at han nu var constitutionel Konge og havde ansvarlige Ministre.

meget mere som 4 af de nye Mintstre havde været med blandt Indbyderne til og Lederne af Casinoforsamlingen.

Det nye Ministerium blev modtaget med overordentlig Glæde og næsten eenstemmigt Bifald af Befolkningen. Naar dette Bifald endog deeldes af Mangfoldige, der efter deres hele Retning ligesaalidt kunde samstemme med Casinobevægelsen som med de fire saakaldte Casinoministres demokratiske Anskuelse, var dette grundet i Følelsen af, at Øieblikkets overordentlige Omstændigheder gjorde det Overordentlige nødvendigt.

Underhandlingerne om det nye Ministeriums Dannelselse vare begyndte om Tirsdagen d. 21de umiddelbart efter at Menneskemassen havde forladt Slotspladsen, altsaa omtrent Kl. 1. Det var Bardenfleth, der paa constitutionel Viis paatog sig at danne et nyt Ministerium, da den ældre Tingenes Ordning ikke var holdbar. Om disse Forhandlinger have vi nylig erholdt udførlige og interessante Oplysninger i et Brev fra Geheimeraad P. G. Bang, meddeelt i dette Bind S. 108—134. Idet jeg henviser til den udførligere Beretning i Brevet selv, meddeler jeg her samme i Udtog, ledsaget af nogle Anmærkninger under Texten.

De Første, til hvem Bardenfleth henvendte sig, vare Grev Sponneck og Etatsraad Francke, begge Medlemmer af det daværende General-Toldkammer- og Commercecollegium, hiin for Kongerigets, denne for Hertugdømmernes Section. Grev Sponneck modtog (i al Fald foreløbig) det ham tilbudte Finantsministerium, og Francke var villig til paa visse Betingelser at modtage Præsidiet for det slesv.-holst.-lauenb.Cancellie(Ministeriet for Hertugdømmerne Holsteen, Slesvig og Lauenborg). Samtidigt med at der underhandlede med Mænd af Regjeringens Midte, underhandlede med Mænd af Folkepartiet; Monrad var den

Første, til hvem man henvendte sig¹⁾; og han forlangte, for at hans Anskuelse kunde blive tilstrækkeligen repræsenterede, at Hvidt skulde indtræde, i al Fald uden Portefeuille. Efter denne første Combination skulde foruden Sponneck, Francke og Bardenfleth, der beholdt Justitsministeriet, Monrad have Cultusministeriet og Gesandten i Paris, Grev E. C. L. Moltke (en Svoger til Bardenfleth) Udenrigsministeriet. Man var nær ved at blive enig²⁾; men da man atter samledes Kl. 7, viste den saaledes foreløbig dannede Plan sig at være udførlig, da Francke ei vilde samtykke i Hvidts Indtrædelse, og de Andre ei vilde samtykke i Franckes Betingelser³⁾. Francke forlod nu Slottet⁴⁾.

¹⁾ Allerede om Morgenen, inden Geheimestatsraadet opløstes, havde Monrad været kaldet til Bardenfleth, som ved denne Leilighed saae denne for første Gang. Det er høist rimeligt, at Bardenfleth, da han foreslog det gamle Ministerium entlediget, troede, at han kunde danne et nyt konservativt Ministerium ved Tilkaldelse af dette ene Medlem fra Folkepartiet, jfr. den forhen citerede Artikel i Fædrel. af 7de Januar 1868; hvilket imidlertid jo ikke lykkedes. Det er ogsaa sagt, at han senere fortrød sin Optræden i Martsdagene; men dette er modsagt af Sønnen F. Bardenfleth i samme Blad for 17de Januar s. A.

²⁾ Dette stemmer ikke med Beretningen hos Droysen og Samwer S. 302, hvorefter Francke strax i dette første Møde, da man ikke vilde samtykke i hans Betingelser, nægtede at indtræde, men dog lovede at ville overvære endnu een Conference i Aftenmødet.

³⁾ Ifølge det oven cit. Skrift af Droysen og Samwer, S. 302—303, gik disse Betingelser hovedsagelig ud paa, at Hertugdømmerne vedbleve at være forenede, og at man overhovedet Intet deciderede angaaende dem, uden at have hørt ogsaa deres Stemme; saa gjorde han og sin definitive Indtrædelse afhængig af, hvem der blev hans Colleger. Endvidere stillede han det Forlangende, at Kongen, hvis det var nogenlunde muligt, ufortøvet skulde reise til Hertugdømmerne, der ikke vilde fornægte deres Hengivenhed for det nedarvede Herskerhuus; dette var saa meget nødvendigere, som han hidtil ei var kommet i Berøring med sine tyske Undersaatter. Heri, hedder det S. 304, erklærede Bardenfleth sig fuldkommen enig. Hos Bang omtales denne Proposition slet ikke.

⁴⁾ Klokken maa dengang have været henved Midnat. Efter Beret-

Man var nu i største Forlegenhed; Bardenfleth vilde have Forhandlingerne udsatte, men Monrad urgerede, at de maatte fortsættes, indtil der var dannet et Ministerium, og tilbød at hente P. G. Bang, daværende Deputeret i Rentekammeret. Kl. 1 om Natten (altsaa Natten til den 22de) blev Bang kaldt op. En ny Række Forhandlinger begyndte nu mellem Bang, Sponneck, Monrad, Hvidt, som imidlertid var tilkaldt, og Bardenfleth. Bang fremkom nu med sine Forslag (see oven S. 124), hvorefter der Kl. 3 om Natten blev sendt Bud efter de af ham foreslaaede Mænd, ovennævnte Baron Plessen og Conferentsraad Rathgen, Deputeret i det slesv.-holst.-lauenb. Cancellie, hvilke Mænd ogsaa indfandt sig Kl. 4^{1/2}. Men Resultat var ei at opnaae. Bardenfleth var høist nedtrykt, og Kongen, der var meget afficeret, talte om at resignere ¹⁾. Da var det at Bang foreslog et Provisorium, bestaaende af ham, C. Plessen og Bardenfleth, der skulde overtage Ledelsen af Forretningerne i nogle Dage, underhandle med Hertugdømmernes Afsendinge, og gjøre det sidste Forsøg paa at tilveiebringe en fredelig Udjævning af Forholdene mellem Landsdelene. Men Bang fordrede derhos, at de 5 Ledere for det ultra-danske Partie, Hvidt, Monrad, Clausen, Tscherning og

---

ningen hos Droysen og Samwer havde Sammenkomsten fundet Sted Kl. 7 i Bardenfleths Bolig, og man kjørte derfra Kl. 10 til Christiansborg. Kongens Afskedsord til Francke fortælles her som hos Bang (Sie sind entlassen — aber in Gnaden, nicht in Ungnaden!).

¹⁾ Klokken var omtrent 6, da Bardenfleth erklærede for Kongen, at han ei saae sig istand til at skaffe noget Ministerium. Den foregaaende Aften havde han henvendt sig til Grev A. W. Moltke, hvem han lod kalde ud fra et Selskab, med Anmodning om at gjenindtræde; men Greven vægrede sig bestemt ved at indlade sig med ham.

Lehmann underskrev en Erklæring i den Anledning til Beroligelse af Stemningen. Kongen bifaldt dette Arrangement¹⁾; Klokken var dengang 7. Monrad og Hvidt erklærede sig villige til at underskrive en saadan Erklæring og ilede bort for at indhente de Andres Underskrift. Bang forlod Slottet i samme Øiemed og kom igjen Kl. 9^{1/2}, forsynet med Underskrift paa Erklæringen af de 5 nævnte Mænd, samt med Underskrift af Etatsraad Prof. Schouw²⁾. Ved sin Tilbagekomst fandt han imidlertid Alt forandret. Nye Efterretninger fra Hertugdømmerne havde i høi Grad forbittret Kongens Sind; Provisoriet blev opgivet, og efter Bangs samt Kongens forhenværende Hofchefs, Kammerherre Vald. Oxholms Raad samtykkede Hs. Majestæt i at sende Bud efter Lederne for det danske Partie. Bang fjernede sig

1) Det kan slutes af Sammenhængen, skjøndt det ei siges udtrykkeligen, at Plessen indvilligede i at indtræde, hvilket ogsaa fortælles af Droysen og Samwer S. 308 (C. Plessen . . . . . liess sich, wenn gleich zögernd, dazu bewegen, die Lücke zu füllen).

2) Denne Erklæring, som er funden in originali blandt afd. Schouws Papirer, skreven med Bangs Haand og forsynet med Underskrift af de sex nævnte Mænd, lyder saaledes: «Undertegnede ansee det efter de os skete Meddelelser for hensigtsmæssigt, at Hans Majestæt Kongen har udsat Dannelsen af et nyt Ministerium i nogle Dage og imidlertid overdraget Statsminister Bardenfleth, Baron og Rentekammerdeputeret Plessen og Etatsraad og Rentekammerdeputeret Bang Ledelsen af de løbende Forretninger.» — Erklæringen gaaer altsaa ud paa, at Casinomændene bifalde Udsættelsen af Ministeriets Dannelse og de løbende Forretningers Overdragelse til de 3 Herrer, skjøndt dette vistnok ikke, som der siges i Fædrelandet af 22de Marts, men hvad Bang bestrider, kan kaldes noget *udtrykkeligt Samtykke*. Det blev i sin Tid fortalt nærværende Forfatter af een af de nye Ministre, at Meningen af Provisoriet havde været, at hine tre Mænd skulde føre Regjeringen med Raad og Bistand — eller saa omtrent gjøres afhængige — af de fem Folkeledere. Skjøndt dette vistnok ingenlunde har ligget i Bangs Hensigt, er der dog Grund til at antage, at hans Forslag i dette fortunlede Øieblik er blevet opfattet som foranført.

strax for at hente disse, fandt dem endnu samlede hos Etatsraad Schouw, og underrettede dem om Kongens Anmodning, strax at indfinde sig paa Slottet, hvortil de ogsaa vare villige. Bang forlod nu Slottet.

Saavidt Geheimeraad Bangs Brev. Hvad den sidste Deel af samme angaaer (det, som passerede efter Provisoriets Antagelse, S. 128—130), da er den her givne Fremstilling utvivlsomt correct, forsaavidt den gaaer ud paa at gjengive Bangs egen Deeltagelse i og Opfattelse af det Passerede; men det Anførte giver dog ikke noget fuldstændigt eller correct Billede af hvad der i disse skjæbnelige Timer virkelig foregik. Det er navnlig paafaldende, at Bang kun mod Slutningen og saa at sige i Forbigaaende omtaler¹⁾ det i Sagernes næsten fortvivlede Stilling indtrufne Vendepunkt, som foregik ved Greve A. W. Moltkes Tilkaldelse. Jeg beretter derom Følgende efter hvad der er mig bekjendt fra sikker Kilde (navnlig fra Deres Exc. d'Hrr. Tillisch og Oxholm selv, forsaavidt deres personlige Deeltagelse angaaer).

Kongens Kabinetssecretair Kammerherre Tillisch havde den hele Nat ifølge Kongens Befaling været tilstæde paa Slottet. Da han hørte tale om Provisoriet og fandt dette Arrangement, om hvilket det desuden var uvist, hvorvidt det lod sig bringe istand, betænkeligt, yttrede han for Kongen, at det vilde være ønskeligt, om man kunde formaae Greverne A. W. Moltke og C. Moltke til at paatage sig

---

¹⁾ Dette kan forklares deraf, at Bang kun vilde berette det Selvoplevede; thi da Brevet er skrevet flere Maaneder efter Begivenhederne, maa han dengang have kjendt Sammenhængen. Bang var desuden, som han selv skriver, og hvad der stemmer med Andres Vidnesbyrd (see og C. Christianson S. 66), saa angreben af det Passerede, at Meget kan være undgaaet ham eller uklart opfattet.

Dannelsen af et nyt Kabinet ¹⁾. Kongen afslog det ikke, men meente kun, at det efter den bratte Afsked, der Dagen iforveien var bleven disse Mænd tildeelt, ikke var rimeligt, at de dertil skulde være villige. Kort efter indfandt sig, efter Budsendelse fra Kongen, Kammerherre Oxholm, som tilraadede Kongen det Samme; og bemyndigede nu Kongen disse tvende Herrer til i sit Navn at hidkalde Greverne. Kongen var i høi Grad legemlig udmattet og sjælelig nedstemt, saa at han snarere maa siges at have overladt disse to Mænd ²⁾ at handle saaledes end befalet dem det. Tillisch paatog sig at gaae til C. Moltke og Oxholm til A. W. Moltke. Da Førstnævnte ikke traf Greve C. Moltke, som var paa sin Morgen-Spadseretour, indfandt han sig hos Greve A. W. Moltke, som endnu ikke var opstaaet; Klokken var dengang 8. Da Greven, efter at være paaklædt, kom ind i den Stue, hvor de to Herrer ventede paa ham, og hørte, hvad det gjaldt om, *erklærede han sig strax villig* til at paatage sig Dannelsen af et Ministerium, men paa den Betingelse, at han ved sit Komme til Slottet traf Folkepartiets Ledere, blandt hvilke han fremhævede Hvidt som den, man især kunde ønske til Medlem af det nye Kabinet. Tillisch søgte atter Greve C. Moltke, som han nu traf, og som ligeledes *strax var villig* til at komme. Før C. Moltke gik til Slottet, havde han en Samtale med Greve Reventlow-Criminil. Da C. Moltke meente ikke at kunne indtræde i det nye Ministerium, med mindre Reventlow-Criminil tillige

¹⁾ Altsaa ikke Gjenindsættelsen af det gamle Ministerium, som Bang siger S. 128. Naar man af Kongens Ytringer, der fortælles hos Bang S. 129, har villet insinuere, at det under disse Forhandlinger skal være tilraadet Kongen at anvende Magt mod Befolkningen, da savner dette al Grund.

²⁾ Det er altsaa disse, og ikke enten Bardenfleth eller Bang, saaledes som urigtigen er anført hos Christianson S. 66, vi have at takke for dette saa afgjørende Skridt.

indtraadte, og da denne under de nærværende Omstændigheder ikke troede at kunne inklade sig derpaa, erklærede C. Moltke ved sin Ankomst til Slottet, at han trak sig tilbage ¹⁾. Greverne Moltke maae antages at være komne til Slottet i den halve Time, som Bang brugte til at hente Casinomændene, altsaa i Tiden Kl. 10—10½ (hvis forøvrigt Bangs Tidsangivelse er rigtig).

Da altsaa ifølge ovenanførte Fremstilling Greve A. W. Moltke havde gjort det til en Betingelse, at Nogle af Folkepartiet skulde tilkaldes for at søge Ministeriet dannet, er det meget forklarligt, at Kammerherre Oxholm er fremkommen med den Yttring, som anføres hos Bang S. 132, at det nu var nødvendigt at sende Bud efter Folkelederne (eller Casinomændene) — ikke Skandinaverne, som dersteds urigtigen siges ²⁾ —; men Ytringen kan da ikke være fremkommen, hvad Bangs Fremstilling giver Anledning til at antage, som et af Øieblikkets fortvivlede Stilling afpresset Udraab.

Det sees af Foranførte, at man paa eengang har forfulgt to Planer, Gjennemførelsen af det Bangske Provisorium og et Ministeriums Dannelse ved Hjælp af Greverne Moltke, hvilket ikke kan forundre, da det jo om hver af disse Planer var uvist, hvorvidt den lod sig realisere. Vel ytrer Geheimeraad Bang sig i tidnævnte Brev, ovenfor S. 129, som om Kongen havde givet sit Ord paa, at han ei vilde tage nogen anden Bestemmelse, forinden det var afgjort, om han fik Erklæringen fra de fem Mænd; men dette stem-

¹⁾ Hos Droysen og Samwer hedder det S. 312, at Greve C. Moltke erklærede sig beredvillig til at opfylde Kongens Villie, naar Criminil igjen indtraadte og Bardenfleth blev afskediget.

²⁾ See en i Fædrelandet for 24de Decbr. 1867 af Kammerherre Oxholm, den nuværende Overhofmarskal, indført Berigtigelse. Det vilde ogsaa i dette Øieblik have været temmelig meningsløst at betegne disse Mænd som Skandinaverne.

mer ikke med hvad der er sagt paa foregaaende Side, hvorefter Kongen netop maa antages at have forbeholdt sig at tage anden Bestemmelse, selv om det skulde lykkes at tilveiebringe Erklæringen.

Ankommen til Slottet fandt Greve A. W. Moltke Alt i stor Nedslagenhed og Forvirring. Han modtoges med største Hjertelighed af Kongen, som endog yttrede sig derhen, at, naar Greven nu ikke vilde staae ham bi, maatte han nedlægge Kronen o. desl.¹⁾

Da d'Hrr. Hvidt, Monrad, Clausen, Tscherning og Lehmann indfandt sig paa Slottet, var det et fait accompli, at Greve A. W. Moltke havde paataget sig at danne det nye Kongens Raad, der under disse vanskelige og farefulde Forhold skulde styre Landets Anliggender. — Størst Vanskelighed havde det med at besætte Krigsministerens Post. Kort efter at Capt. Tscherning, som kom lidt senere tilstæde end de Andre, havde indfundet sig, gik netop Oberst C. F. Hansen, daværende Deputeret i General-Commissariats-Collegiet, ud fra Kongen, der forgjæves havde anmodet ham om at overtage denne Post. Da Tscherning erfarede dette, anmodede han paa det Indstændigste Obersten om at overtage den, idet han tilbød ganske at stille sine Kræfter til hans Disposition; men Obersten vedblev sin Vægning, idet han med en lignende Resignation tilbød Captainen at ville tjene under ham, hvis han blev Krigsminister (hvilket Obersten ogsaa senere samvittighedsfuldt opfyldte). Det

¹⁾ Efter hvad der fortælles hos Droysen og Samwer S. 312, hvilket stemmer med hvad der dengang almindeligt fortaltes i Kjøbenhavn, skal Kongen have brugt disse Udtryk til Moltke, da denne, efter at være kommen til Slottet, *vægrede* sig ved at overtage det omspurgte Hverv. Men det sees ikke, at der, efterat Greven havde erklæret sig villig til dette Hverv og til Udførelse deraf havde indfundet sig hos Kongen, kan være foregaaet Noget, som kunde medføre en saadan Vægning fra Moltkes Side; thi han havde jo aabenbart den hele Ordning i sin egen Haand.

var kun modstræbende og med fuld Bevidsthed om Vanskelighederne, der ventede ham, at Tscherning derefter modtog Krigsministerens Portefeuille ¹⁾. Til En af sine Nærmeste, som samme Dag lykønskede ham, svarede han, at der var større Udsigt for ham til at gaae til Grunde under Trykket af overspændte Forventninger fra den ene Side og uoverstigelige Forhindringer fra den anden end Haab om at vinde Hæder og Gunst. Lignende Ytringer skal man have hørt fra de andre nye Ministre om deres Poster. En stor Vanskelighed, der strax maatte overvindes, frembød den særegne Stilling, hvori Krigsbestyrelsen, navnlig Landkrigsmagten, hidtil havde staaet til Kongen; og Tscherning maatte derfor, som hos Bang S. 133 berettet, strax betinge sig den nødvendige Uafhængighed i saa Henseende.

Grev Moltke var meget tilbøielig til at optage Bardenfleth i det nye Ministerium, men gav i saa Henseende efter for Kongens bestemt udtalte Ønske ²⁾. Det var først paatænkt at tildele V. Oxholm, og derefter O. Lehmann Udenrigsministeriet; Greve Knuth (en Brodersøn af Statsraadspræsidentens Hustrue), der først om Morgenens havde faaet Befaling fra Kongen om at indfinde sig her, skulde da have været Præsident i Rentekammeret (Indenrigsminister); men dette forandredes derhen, at Sidstnævnte fik Udenrigsministeriet. Grev Knuth kom først om Aftenen her til Staden, efterat Portefeuillerne vare fordeelte, idet man altsaa havde forudsat hans Samtykke (jfr. Giessing S. 79).

Det blev med Føie anseet som et stort Held for Danmark, som en sand Hjælp i Nødens Stund, at Greve Adam

---

¹⁾ Sammenlign hermed Tschernings egne Ytringer i Fædrelandet 1849, Nr. 264.

²⁾ Medlemmerne af det gamle Ministerium vare i denne Periode, som det ogsaa sees af Bangs Brev S. 119, 122, meget uvilligt stemte imod Bardenfleth.

Wilhelm Moltke overtog Præsidiets i den nye Regjering. Hans agtede Navn, hans Fortid i Regjeringens Tjeneste, hans Rigdom, hans Familieforbindelser gjorde ham fortrinlig egnet til, baade i Landet selv og ligeoverfor Udlandet, at overtage dette Hverv. At Grev Moltke stillede sig i Spidsen for det af Folkebevægelsen udgaaede Ministerium, havde megen Lighed med at Overpræsident Lange Dagen iforveien havde stillet sig i Spidsen for selve Folkebevægelsen; Begges Færd gav det, de sluttede sig til, et vist Præg af Lovlighed og Orden, som ellers havde manglet.

Grev Moltkes Færd blev stærkt dadlet i det tidnævnte slesvig-holsteenske Partieskrift (Droysen og Samwer S. 312—313), hvilket er let forklarligt, da Grev Moltkes Tiltræden slet ikke kom vore Fjender tilpas, der naturligviis hellere havde seet en fuldstændig Opløsning af Regjeringen, et virkeligt Anarchie i Danmark. Thi det var ligefrem dette, vi stode i Fare for, hvis Greven ei var traadt til. Maaskee have ikke i nogen anden Stat, skriver en anseet historisk Forfatter ¹⁾, høiere Ting beroet paa en Statsmands Ja eller Nei end hvad der den 22de Marts 1848 afhængte af Grev Moltkes Samtykke til at indtræde i et ham vistnok ingenlunde behageligt Ministerium. Greven har vistnok ogsaa indseet, at Christian den Ottendes Politik, som han, hvad Hertugdømmerne betræffer, udentvivl heller ikke synderligt har sympathiseret med ²⁾, var bleven umulig, og at Bevægelsespartiets Seier var en fuldbyrdet Kjendsgjerning. Han handlede ved denne Leilighed som en ædel Mand, der elsker sit Fædreland og sin Pligt høiere end sig selv.

¹⁾ Dr. C. Paludan-Müller, Bidrag til en Kritik over Droysens og Samwers actmæssige Fremstilling. Odense 1850. Side 78—82, hvor dette Punct findes udførligen behandlet.

²⁾ See Antydning heraf i det oven cit. Skrift S. 82 og i Bangs Brev S. 122.

Grev Carl Moltke kunde derfor ved et Middagsselskab Dagen efter, som der fortælles, udbringe en Skaal for ham som «Danmarks første Minister og første Patriot». — Om Greve Carl Moltke bør det siges, at han i disse vanskelige Dage, hvad ogsaa det sidstanførte lille Træk bærer Vidnesbyrd om, blev ikke blot sine Statsmandsgrundsætninger, men ogsaa sin hele høihjertede Tænkemaade tro. At han ikke vilde indtræde som eneste Repræsentant i Ministeriet for Hertugdømmerne og Heelstaten, kan man ikke fortænke ham i. Det turde desuden være uvist, om Greve A. W. Moltke i dette Øieblik havde ønsket ham som Medlem af Statsraadet.

Samme Dag bleve i alle offentlige Tidender Hovedstadens Borgere indbudne til om Eftermiddagen Kl. 6 at bringe Kongen deres Hyldning paa Slotspladsen. Talrige Skarer indfandt sig, saa at Pladsen tilsidst rummede 15—20,000 Mennesker, der gjentagne Gange raabte Hurrah for Hans Majestæt. Efterat Mørket var indtraadt, drog uhyre Tog omkring i Gaderne, deels syngende fædrelandske Sange, deels forlangende Lys i Vinduerne, snart raabende Hurrah udenfor de nye Ministres og andre populaire Folks Boliger, snart tilkjendegivende Mishag udenfor andre mindre vel seete Folks Boliger. Stemningen var ikke ophidset; man var godmodig og gemytlig¹⁾. Fandt end hist og her en lille Kaadhed Sted, havde Saadant dog ikke Charakteren af Excesser, saa at den offentlige Magt ikke nogetsteds fandt sig beføiet til at skride ind, hvortil der heller ikke vilde have været Grund; man mærkede ikke til Politie, og

¹⁾ Dette Maadehold og denne gode Holdning bleve ogsaa anerkjendte af vore Modstandere, som imidlertid ved Siden heraf bemærkede, at man jo heller ikke havde lagt Folkets Villie nogen Hindring iveien. See bl. A. Droysen og Samwer S. 302.

Militair var ei at see. Enkelte Steder havde man sat Lys i Vinduerne; men nogen almindelig Illumination fandt ikke Sted, hvilket og under saa farefulde Forhold vilde have været en Takløshed. Jeg hidsætter her nogle Linier af en i hine Dage sig her opholdende Sydslesvigers Dagbog¹⁾, der godt karakterisere det Indtryk, en paa Stedet Fremmed maa have modtaget ved at være Vidne til hvad der foregik.

«Viele Menschen durchziehen die Strassen, es herrscht eine freudig erregte Stimmung, die ansteckend wirkt und auch den Ernsteren sich mittheilt. Hie und da ruft die Menge Hurrah; eine Huldigung, einem Volksfreude gebracht. Die grösste Ordnung herrscht, Polizey sieht man nirgends²⁾, Gensdarmen kennt man hier gar nicht. Ein schöner Anblick, ein freies Volk, an dessen Händen kein Blut klebt, das keiner Mahnung bedarf, sondern durch freie Selbstbestimmung sich in den Grenzen des Wohlanständigen hält.»

Man kan ikke frakjende Begivenhederne den 21de—22de Marts en vis Storartethed i al deres Simpelhed. En god Aand gik igjennem det Hele; man vilde ikke hævne sig paa det Gamle, men kun prise det Nye; og hvad man læste paa Alles Aasyn var: vi ville bevare Slesvig og undertrykke Oprøret! Den skønneste Enighed besjælede alle Klasser af Samfundet, og den største Beredvillighed til at bringe Offere, hvilket viste sig i Gjerningen i de nærmest følgende Dage. Det var ogsaa en smuk og rigtig politisk Takt, som lagde sig for Dagen deri, at man Alle som een Mand

¹⁾ Die Märztage 1848 in Copenhagen. Von einem Schleswiger (E. v. Lobedanz). Copenhagen 1851, bei Steen & Sohn.

²⁾ Det maa dog herved erindres, at Politiets Betjente, efter de da gjældende Regler, ikke viste sig i Uniform, hvor de indfandt sig for at afværge Gadeuorden o. desl.

sluttede sig om Kongen. Maaskee har det danske Folk ingensinde, skriver en samtidig Forfatter¹⁾, udviklet en større moralsk Styrke end i disse skjæbnerige Dage. — Ved Siden af dette gode Indtryk, som alle Udtalelser fra hine Dage bære tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, gik en anden Række Betragtninger, som nedtrykkede Sindet hos de mere Eftertænksumme. Deels var der noget Uhyggeligt ved at see Magten, selv om den ei blev misbrugt, i Massens Hænder; deels forudsaae man Krig, og det en Krig, som, forsaavidt den indskrænkede sig til Kamp med Slesvigholstenerne, havde Charakteren af en Borgerkrig, og som, hvis den skulde føres med Tydskland, ikke kunde ventes endt til Held for os.

Den 22de om Eftermiddagen afreiste Oberstlieutenant Fabricius, en forhenværende Philhellener, nu Postmester i Glückstadt, i den Hensigt, som det siden viste sig, at tjene Oprørets Sag. Sammenhængen med denne Bortreise, hvorom der i sin Tid gik forskjellige Rygter²⁾, saasom at han havde vidst at tilsnige sig et Vognpas, er følgende. — Saasnart Oberstl. Fabricius, der flere Gange indfandt sig paa Slottet samme Formiddag, havde erfaret, at de saakaldte Casinomænd vare kaldte til Kongen, begav han sig paa Postgaarden og erholdt her i vedkommende Expeditionscontoir et Vognpas (eller saakaldet Coureerpas), hvilket udleveres Enhver, som betaler derfor. Da der imidlertid, strax efter hans Bortgang, hos Contoirchefen Can-

¹⁾ Fr. Klee. Er Danmark i Fare? Skrevet i April 1848. Ikkun enkelte senere Forfattere, deriblandt C. Dirckinck Holmfeld, og enkelte Blade, fornemmelig «Kjøbenhavnsposten», bedømte Martsbevægelsen mindre gunstigt. «Nyt Aftenblad» ophørte Octbr. 1848.

²⁾ See Dagbog om Begivenhederne i Danmark, III, S. 12, Udtog af Breve, udgivne af Navne, III, S. 140, «Fædrelandet» 1848 Nr. 99.

cellieraad Thayssen opstod Betænkelighed ved, at der i dette Øieblik var udfærdiget et saadant Pas til denne Mand, forebragte han dette for Generalpostdirecteuren, som ogsaa gav Ordre til, at Passet igjen skulde fratages Paagjældende. Thayssen indfandt sig nu paa Banegaarden kort før Togets Afgang Kl. 2^{1/2}, afkrævede ham Passet ifølge høiere Ordre og fik det ogsaa efter en kort Vægning udleveret af dets over hele Legemet skjælvende Besidder. Fabricius afreiste med Toget, men følgelig uden Vognpas. Er han, som der fortæltes, kommen tidligt næste Aften til Byen Slesvig, maa han underveis være truffen sammen med en Reisende, der havde Vognpas, og være bleven optagen i dennes Vogn. — Efter tyske Beretninger kom Efterretningen om det i Kjøbenhavn den 21de Passerede, nemlig at det gamle Ministerium var opløst, og at Casinopartiet, hvis Bevægelser man i Hertugdømmerne havde fulgt med stor Spænding, havde faaet Overhaand, — til Hertugdømmet Slesvig, efter nogle Beretninger endog til Byen Slesvig¹⁾, den 23de om Morgenen. Advocat Beseler, som boede i Byen Slesvig, afreiste strax til Kiel; Iilbud bleve sendte efter Prindsen af Noer og Grev Reventlov-Preetz, og endnu samme Aften constituerede den provisoriske Regjering sig i Kiel. At Fabricius ved de af ham bragte Efterretninger skulde, som det hed sig i Kjøbenhavn, have fremkaldt eller paaskyndet de første afgjørende Skridt, Dannelsen af den provisoriske Regjering og Rendsborgs Overrumpling, har jeg ikke fundet angivet i tyske Kilder, og Saadant er efter det Ovenanførte heller ikke rimeligt. Men han var dog uden tvivl den Første, der overbragte sikre Efterretninger til Her-

¹⁾ See Denkwürdigkeiten zur neuesten schl.-holst. Geschichte, v. Lüders. Stuttgart 1851, I, S. 18. Til Kiel skal Efterretningen være kommen den 23de Eftermiddag Kl. 5, see Giessing S. 86 Anm.

tugdømmerne om Sagerens Stilling i Kjøbenhavn, navnlig om det, som man kaldte Casinopartiets endelige Seier, nemlig dets Føreres Kaldelse til Kongen. Han havde strax Sammenkomst med Prindsen af Noer, og blev en af de næste Dage udnævnt til Chef for Prindsens Generalstab.

Denne Dags (Onsdag) Aften afreiste Cancellieraad Lesser, Contoirchef under det sl. holst. l. Cancellie, en Svoger til O. Lehmann, som Coureer til Hertugdømmerne, hvorom det Nærmere berettes saaledes¹⁾. — Den nye Minister, O. Lehmann, havde samme Dag indfundet sig, ligesom tilfældigviis, hos A. Hage, hans Kones Morbroder, hos hvem Deputationen spiste til Middag. Herr Lehmann opfordrede den nu indtrængende til at udstæde en aaben Erklæring om, at de havde det Haab, lykkelig at ende det dem overdragne Hverv, hvormed han da strax vilde afsende en Coureer. Da de Deputerede troede ikke ganske at turde afslaae en dansk Ministers Ønske, besluttede de sig til at opfylde det, «*doch misztrauend und nur mit Vorsicht*». De skrev derfor saaledes: at de paa deres Side endnu ikke havde opgivet Haabet om en tilfredsstillende Udjævning. Med et aabent Brev af saadant Indhold afreiste Lesser, forsynet med et Leidebrev af den nævnte nye Minister²⁾. I et andet aabent Brev, der var bestemt til at afsendes

¹⁾ Nemlig hos Droysen og Samwer, S. 318—319. Her fremstilles det Efternævnte som et fra dansk Side i den Hensigt, at vinde Tid til Udrustningerne, foretaget Skridt.

²⁾ Leidebrevet lød saaledes: Da Kancellieraad Lesser paa Begjæring af den sig her opholdende Deputation fra Slesvig og Holsteen har tilbudt sig at reise didhen, for saavidt muligt at forebygge overilede og præjudiceertlige Skridt af enhver Art, haaber jeg, at Enhver vil lade sig det være magtpaaliggende, paa enhver Maade at være ham behjælpelig herved. Orla Lehmann, Statsminister. — Leidebrevet var ikke overflødigt; thi strax i Roeskilde blev Lesser anholdt som mistænkt for at være en Flygtning fra Deputationen.

med Dampskibet Copenhagen, siges det Samme, med Tilføiende, at enhver voldsom Forholdsregel imidlertid bør undgaaes. Ved Lesser, der ved Fødsel og Tænkemaade tilhørte Schleswig-Holstein, fik man yderligere Efterretninger om Sagernes Stilling herhjemme. Lesser blev strax Regjeringsraad og vendte ikke mere tilbage.

Torsdagen den 23de Marts.

Denne Dags Formiddag Kl. 11 kjørte Slesvigholstenernes Udsendinge i tre aabne Vogne, i hver en Dansk, omgivne med en Sikkerhedsvagt af Studenter, langsomt til Slottet. Vognene vare tæt omsluttede af Menneskemassen; man saae overalt truende Miner og hørte truende Ord; men selv efter tydske Beretninger tilføiedes der ikke Herterne nogen Fornærmelse¹⁾.

Det af Deputationen skriftligen indleverede Andragende gik ud paa Følgende:

1) Uopholdelig (schleunige) Sammenkaldelse af den slesvigske og holsteenske Stænderforsamling i een Forsamling for at raadslaae om en Forfatning for Slesvigholsteen, 2) Hs. kgl. Majestæts Indvilgelse i og Medvirkning til Hertugdømmet Slesvigs Optagelse i det tydske Forbund, 3) Uopholdelig (schleunige) Indførelse af en almindelig Folkevæbning med selvvalgte Officerer, 4) Ufortøvet (sofortige) Indførelse af ubetinget Pressefrihed, 5) Aerkjendelse af Forsamlings- og Foreningsretten, 6) Regjeringspræsidenten v. Scheels Afskedigelse fra hans Embeder. — Indholdet af

---

¹⁾ Det eneste Factum, der kunde betegnes saaledes, som jeg har fundet i tydske Beretninger, er dette, at, da en Skildvagt under denne Kjørsel præsenterede Gevær for en af Herrernes Dannebrogskors, styrtede man ind paa ham med det Raab: ingen Honneurs for disse Karle! See Droysen og Samwer S. 321.

Andragendet findes anført med flere, dog ikke væsentlige Variationer, hvortil Aarsagen vistnok er den, at Deputationen, som der fortælles i det ovencit. Skrift «Denkwürdigkeiten» etc. I. S. 12, kun havde en mundtlig Instruction¹⁾. Det ovenangivne Indhold har jeg taget af Kieler Correspondenzblatt (red. af Th. Olshausen), i hvis Nr. for 26 Marts der findes en Beretning, som ganske har Charakteren af at være officiel.

Kl. 12 stædedes Deputationen til Audients²⁾. Francke var nærværende; af Ministrene var kun Plessen tilstæde. Sidstnævnte, der tillige fungerede som Præsident for det endnu ikke opløste slesv.-holst. l. Cancellie, havde conciperet det Svar, som foreløbigen skulde gives Deputationen af Kongen. Tiltalen, der blev holdt af Kammerherre Neergaard som Ordfører for Deputationen, besvarede af Kongen i mildeste Tone; ligeledes meddeelte Kongen, at Scheel (siden kaldet Scheele) efter sin derom indsendte Ansøgning allerede var afskediget. Derefter forelæste Plessen det Svar, «at Alt skulde skee for at tilfredsstille Deputationen, men at Kongen paa sin Side ventede, at alle troe Undersaatter vilde samle sig om ham og beskytte hans nedarvede Rettigheder; videre Svar maatte forbeholdes, da derom først maatte forhandles i Statsraadet». I en derpaa følgende Tiltale fra Deputationen yttrede Ordføreren: «jeg kan give Deres Majestæt den hellige Forsikkring og troer, at alle mine Colleger ville bekræfte den,

¹⁾ Efter samme Skrift S. 13 havde de Deputerede faaet den Instruction at fordre ufortøvet Indvilligelse af de stillede Fordringer — «eller Stænderne kunne ikke mere indestaae for Landets Roelighed.»

²⁾ Ved Fortællingen om, hvorledes det denne Dag gik til ved Deputationens Modtageise, følger jeg Droysen og Samwer, hvis Beretning herom jeg anseer for paalidelig.

at jeg indtil nu ikke har fornummet et eneste Ord i Hertugdømmerne, der krænker de Dem af Gud forlenede Rettigheder; men, Deres Majestæt, det hele Land ligner en Hob Tønder; en Gnist, og det staaer i Flamme. Gud give, at Deres Majestæt endnu maatte finde Midler til at opretholde Ro og Fred». Ved disse sidste Ord skal Kongen, synlig bevæget, have rystet paa Hovedet; hvorpaa han afskedigede Deputationen med et venligt: *Leben Sie wohl, meine Herren!* — Det kan her bemærkes, at de tyske Beretninger i det Hele omtale Kongen med Velvillie, idet de navnlig fremhæve, at hans Charakter var godmodig og «keineswegs im dänischen Sinn fanatisirt»¹⁾.

Baron Plessen havde lovet Deputationen Svar om en halv Time og opfordret dem til saalænge at blive paa Slottet²⁾. Der blev nu holdt Statsraad, ved hvilket ogsaa Francke vare tilstæde; Sidstnævnte var samme Dag af Conseilspræsidenten bleven anmodet om at overtage Scheels Post i Hertugdømmerne, hvortil han og under visse Betingelser havde erklæret sig villig. Minister Lehmann spurgte, da Francke satte sig ved Statsraadsbordet, om denne der havde nogen Function; hvilket gav Anledning til, at Francke strax fjernede sig. I dette Møde blev Intet vedtaget, men de forskjellige Punkter, som Adressen indeholdt, discuterede³⁾.

¹⁾ Der Weg zur Wahrheit, zur Freiheit etc. Altona 1851. S. 187. Cfr. die Märzrevolution in Copenhagen, Kiel 1850, S. 12 og Geschichte des schl. holst. Krieges, von Graf A. Baudissin, Hannover 1862, S. 123.

²⁾ Forholder dette sig saaledes, maatte man deraf slutte, at Plessen har havt et Udkast til Svar med, som han strax ventede antaget af Statsraadet; men hans Udkast blev i Virkeligheden dog først debatteret i Aftenmødet.

³⁾ Droysen og Samwer fortælle S. 324, dog kun «wie uns versichert wird», at der samme Dag i Statsraadet blev «durch den Fournierschneider Frederiksen im Auftrag des Hippodroms» stillet den

Da man snart indsaae, at Svaret ei saa hurtigt kunde blive færdigt, blev det tilkjendegivet Deputationen, efter en Times Venten, gennem Plessen, at det kunde trække ud med Svaret, maaskee til Aften¹⁾; hvorefter Herrerne forlode Slottet. Tilbagetoget til deres Hjem i Kronprindsessegade var denne Dag ikke uden Fare, da Mængdens Ophidselse var i Tiltagende, og det var kun ved Politiets samt Studentereskortens virksomme Anstrængelse, at det lykkedes at afværge Forsøg paa at vælte Vognene²⁾. Det var forøvrigt ikke blot med Hensyn til Deputationens Sikkerhed, men ogsaa ved andre Leiligheder, at Studenterne i disse Dage udfoldede en stor Virksomhed. Hvor der viste sig nogen Exaltation blandt de i Gaderne eller paa Pladserne forsamlede Folkehobe saae man jævnlig Studenter, kjendelige ved det hvide Bind om Armen, i Activitet for at berolige Stemningen ved fornuftige Forestillinger.

Da Forbudet mod Dampskibet Copenhagens Afgang igjen var hævet, afgik det denne Dags Eft. Kl. 1 til Kiel, medhavende Depescher fra Regjeringen.

Fordring, ikke at give Deputationen andet Svar end: Danmark til Eideren. I A. Baudissins oven cit. Krigshistorie fortælles det S. 126 som en historisk Kjendsgjerning, at »der Schreinermeister» Frederiksen traadte ind i Statsraadet med saadan Fordring. Denne Historie maa være en reen Opdigtelse.

¹⁾ Efter Tschernings Meddelelse i Fædrel. 1849, Nr. 264, blev der først lovet dem Svar til næste Dag.

²⁾ Det er besynderligt, at H. P. Giessing Intet kjender til dette Deputationens Tilbagetog fra Slottet, men S. 82 bemærker, at den synes ikke at have forladt Slottet fra den 23de til den 24de. — Hos Droysen og Samwer S. 323 Anm. bliver det bebreidet Wegener som en tendentius Usandhed, naar han siger, at Deputationen »erst in der Mittagsstunde des 24 März auf das Christiansburger Schloss beschieden worden» (Ueber das wahre Verhältniss des Herzogs von Augustenburg, S. 120). Men efter Sammenhængen kan her meget godt være sigtet til, at Deputationen først denne Dag fik sit Svar.

Stemningen var den samme. Liv og Begeistring overalt. Store Skarer droge som de to foregaaende Aftener syngende gjennem Gaderne. Humeuret var fortræffeligt, man følte sin Kraft; paa Friheden var man vis, i Alt Andet haabede man det Bedste.

Samme Aften holdtes Statsraadsmøde, i hvilket et af Plessen medbragt Udkast til Svar paa Deputationens Andragende blev drøftet og med nogle Forandringer vedtaget. Det overdroges derhos Plessen at medbringe det saaledes vedtagne Svar reenskrevet i det til næste Formiddag berammede Statsraadsmøde. Det maa være det af Plessen medbragte Udkast der sigtes til, naar der fortælles hos Droysen og Samwer (S. 324—325), at et saadant Udkast blev forfattet af Plessen i Forening med Francke og de fire Deputerede af det sl. holst. l. Cancellie; men dets Affattelse henlægges her urigtigen til den 23de om Aftenen, istedetfor at samme maa have fundet Sted enten tidligere samme Dag eller Aftenen den 22de. Efter hvad der l. c. berettes gik sidstmeldte Udkast ud paa, at begge Hertugdømmers Stænderforsamlinger for denne Gang skulde indkaldes forenede, at nærmere Svar forbeholdes med Hensyn til Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund, og at de andre underordnede Forlangender bevilges¹⁾.

Fredagen den 24de Marts.

Paa denne Dags Morgen underrettede Baron Plessen Conseilspræsidenten om, at han traadte tilbage fra de ham midlertidig overdragne Functioner. Samme Morgen indgav han tilligemed samtlige Medlemmer af det sl.-holst.-l.

¹⁾ Forøvrigt findes Intet, hverken i danske eller tyske Beretninger, om, hvorledes det kgl. Svar er blevet til. Hvad jeg herom har meddeelt hidrører fra aldeles paalidelig Kilde.

Cancelli deres Ansøgninger om Afsked (ifølge Droysen og Samwer S. 328). Dette Skridt af Baron Plessen maatte vel forundre, efterat han Aftenen i forveien havde erklæret sig enig i det af Statsraadet vedtagne Udkast. Formodentlig har han, efter en Conference med sine Venner, fundet, at han var gaaet for vidt og derfor maatte trække sig tilbage.

Da Statsraadet samledes Kl. 11, geraadede man i en ikke ringe Forlegenhed derved, at man ei var i Besiddelse af det vedtagne Udkast, eftersom Plessen var udebleven med det eneste Exemplar, man havde; man sendte Bud efter ham, men han var ganske forsvunden. Et andet Svar blev nu forfattet; conciperet, som det fortælles, af O. Lehmann. Indholdet maa vel antages at have været stemmende med det Aftenen forud vedtagne.

De denne Morgen fra Hertugdømmerne ankomne Poster bragte Efterretninger om, at Røret stærkt greb om sig, især i Holsteen. Blandt Andet var ankommet et Nr. af Bladet «Dannevirke», der i en Beretning om det ved Rendsborgermødet den 18de Forefaldne refererede nogle her fremførte Udladelser af Olshausen, der vare i lige Grad fanatiske og uforskammede mod den danske Nation ¹⁾. Da

---

¹⁾ Han skal nemlig have sagt: «Thi den danske Nation er et dovent, dorsk og usammenhængende Folk, der ved sine seneste latterlige Demonstrationer har tabt al Agtelse i Europas Øine . . . . Vi ville Venskab med Frankrig, Had mod Rusland og Fjendskab mod Danmark.» I de tvende Beretninger om Rendsborgermødet, der findes i Altonaer-Merkur og Børsenhalle for disse Dage, findes disse Udtalelser vel ikke; men i et den 27de Marts i Kasino afholdt Borgermøde forsikrede Gaardmand Krüger fra Befstof, der havde været tilstede ved Rendsborgermødet, at de af Olshausen om det danske Folk brugte Uquemordsord snarere havde været stærkere end mildere end dem, «Dannevirke» havde anført (Fædrelandet af 28de Marts.)

det nu med Føie betragtedes som en høi Grad af Dumdristighed, at netop han var kommen med som Medlem af Deputationen, blev Befolkningens Stemning end mere ophidset, og Deputationens personlige Sikkerhed udsat for virkelig Fare. Det synes og at have allarmet den (see Droysen og Samwer S. 326), at et dansk Blad (Flyveposten) i en stærkt ophidsende Artikel fordrede, at man skulde beholde de Deputerede som Gidsler for de i Rendsborg værende danske Officerers Liv.¹⁾

Omtrent Kl. 9 om Morgenen begave de tydske Herrer sig enkeltviis og tilfods, hver ledsaget af en Dansk, over Volden til Christiansborg, hvorhen de ankom uden at have tildraget sig videre Opmærksomhed. Det var Bestemmelsen, at de, efterat have modtaget det lovede Svar paa Slottet, skulde begive sig umiddelbart derfra ombord paa Marinens Dampskib Hekla, der laae klart paa Indrerheden. For at beskytte Deputationen mod Molest var denne Dag ifølge Ordre fra Krigsministeren (der forøvrigt manglede Competence til at træffe en saadan Foranstaltning) Borgervæbning og Livjægerkorps opbudte under Gevær; den første stillede paa Kongens Nytorv; det sidste, som stillede i Kronprindsessegade, marscherede derfra med klingende Spil om ad Gothersgaden til Rosenborghave. Da Deputationen havde ventet en tidlang forgjæves, da det var uvist, naar Svaret kunde blive færdigt, og da Opholdet paa Slottet begyndte at blive piinligt for begge Parter, besluttede man sig til at lade Herrerne gaae ombord og der lade dem

---

¹⁾ Flyveposten af 23de siger dog ikke dette, men udtaler sig, forøvrigt ikke i nogen ophidsende Tone, derhen, at Herrerne sikkert vilde forblive i vor Midte, indtil man tør ansee det for klogt at lade dem slippe, og at man bør holde paa dem som Bevægelsens Hovedmænd.

Svaret ihændekomme. De bleve nu (Klokken maa dengang have været 11—12) af den jourhavende Adjutant Major v. Fensmark anmodede om at begive sig ombord. I tvende Drosker, kun ledsagede af Sekretairen hos Generaladjutanten for Søetaten (nuværende Etatsraad Esskildsen), bleve de kjørte over Slotspladsen og Holmens Broe til Gammelholm. Da de ankom til Færgestedet ved Nyhavn, tilkaldtes Færgebaaden fra den modsatte Side (Byens Side), og i denne bragtes de ombord. Deputationen kom saaledes bort uden at tildrage sig Publicums Opmærksomhed, hvilket forøvrigt for en væsentlig Deel skyldes den Omstændighed, at Opmærksomheden var ledet bort fra Slotspladsen ved det andetsteds placerede, tildeels musicerende Militair.¹⁾

Om Eftermiddagen bragtes dem Kongens Svar, skriftligt, ved en af de nye Ministre, O. Lehmann. Ved Svarets Overlevering yttrede denne, at dette var at betragte som Kongens sidste Ord i dette Anliggende (ifølge den oven citerede Beretning i Kieler Correspondenzblatt af 26de Marts). Kl. 4 om Eftermiddagen lettede Dampskibet Anker, medens talrige Folkemasser bedækkede Toldboden og Lange-linie, syngende fædrelandske Sange og raabende Hurrah for Danmark til Eideren.

Denne Dag var det altsaa, at Kongen gav Svar til den slesvig-holstenske Deputation. Svaret gaaer ud paa, at

---

¹⁾ Da Ordren tildeelttes Herr Esskildsen gennem Kultusministeren (paa Kongens eller Ministeriets Vegne), har dette formodentlig givet Anledning til den Beretning hos Droysen og Samwer Side 326: «der Kultusminister liesz dann einen Seeofficier eintreten, und befahl das Dampfschiff Hekla zu rüsten.» Naar det sammesteds hedder, at de Gader, gennem hvilke Herrerne kjørte, vare, hvad der synes at have forundret dem, tomme, forklares dette meget naturligen deraf, at de kjørte gennem det daværende Gammelholms udstrakte Territorium, der ei var tilgængeligt for Publicum.

H. M. hverken havde Magt eller Villie til at lade Slesvig gaae ind i det tyske Forbund eller adskilles fra Kongeriget, men at tvertimod Danmark og Slesvig skulle samles under een fri Forfatning med saa stor som mulig provindsiel Selvstændighed for Slesvig, og at Holsten derimod som tysk Forbundsstat skal have sin egen fri Forfatning. — Saaledes er Indholdet angivet i den nedenfor omtalte «Hilsen»; fuldstændigt findes Svaret i vore Lovsamlinger og mange andre Steder.

Om Formiddagen var «Kongens Hilsen til Kjøbenhavns Indvaanere», som det kaldes, opslaaet paa alle Gadehjørner. Kongen takker for den Ro og den Orden, Befolkningen i disse Dage havde vedligeholdt, meddeler Indholdet af det Deputationen givne Svar og anbefaler de slesvig-holsteenske Afsendinges Sikkerhed til det danske Folks Ære. Disse to Aktstykker, Kongens Svar til Deputationen og hans Hilsen til Indvaanerne, begge parapherede: A. W. Moltke, Præsident i Statsraadet, modtoges med stor Jubel af Hovedstadens danske Befolkning, medens de for Størstedelen af de Embedsmænd, der vare ansatte i de, Hertugdømmernes Anliggender vedkommende Dele af Regjeringen, samt for disses Familier, bleve Signalet til at begive sig bort. Nogle reiste bort samme Dag, dels over Sverrig, dels med Dampskibet Skirner, der afgik samtidigt med Hekla til Kiel; Andre, og deriblandt Francke, reiste Dagen efter. Af de herværende Embedsmænd havde nogle indsendt Ansøgning om Afsked; Andre afreiste uden denne Formalitet.

Samme Dag skete den officielle Udnævnelse (ved skriftlig Udfærdigelse) af samtlige Ministre, nemlig de oven Side 163 nævnte, med Undtagelse af Plessen. Endvidere hedder det i denne Udnævnelse, at det overdrages Grev Knuth (Udenrigsministeren) indtil nærmere allerh. Ordre

at varetage samtlige under det slesv.-holst.-lauenb. Kancelli henhørende Sager. Ministeriet bestod saaledes af 8, af hvilke 4 vare de saakaldte Casinoministre. Ministeriet var derfor ingenlunde, hvad man fra tysk Side lod os høre, et revolutionairt Ministerium; men det var netop lige deelt mellem Bevægelsesmændene og dem, der havde holdt sig udenfor Bevægelsen. Som forhen bemærket, var Monrad den første af Folkelederne, der kaldtes til Kongens Raad; han var ogsaa den Sidste af disse, der havde Sæde i Kongens Raad (Juli 1864). Commandeurcapitain Kammerherre Zahrtmann blev beskikket til Medhjælper i Marineministeriet, som ad interim havde været underlagt Conscilspræsidenten, og Ministerens Fuldmagt ham betroet, saa at Ordre, udstædte af ham i Ministerens Fraværelse, mundtligt eller skriftligt, skulle ansees som givne af Ministeren selv. Da Zahrtmann kort derefter, under 6te April, udnævntes til Marineminister, havde vi saaledes dengang 9 Ministre (ved Christian den Ottendes Død kun 4).

Ved Ministerialforfatningen blev den collegiale Bestyrelsesform, som havde fundet Sted i Danmark siden Souverainitetens Indførelse, ophævet, og Ministrene gjorde ansvarlige for de af dem contrasignede allerhøieste Resolutioner, saavelsom for de af dem foretagne Regjeringshandlinger overhovedet (vgl. Resol. af 24de Marts og Rescr. af 29de Marts). Der var saaledes med eet Slag gjort en væsentlig Forandring i hele den indre Bestyrelse. Det fortjener ogsaa at fremhæves, at det, som Kjøbenhavnsposten af 22de Marts bemærkede, var det første Exempel her i Danmark paa, at et Ministerium sammensættes under Indflydelsen af den offentlige Mening og under Mængdens Deeltagelse, og det et Ministerium, ved hvis Sammensætning der intet andet Hensyn har været taget end til Om-

stændighederne, som det skulde beherske, og ikke til Fødsel eller foregaaende Embedscarriere.

Ogsaa paa denne Dags Aften droge store Skarer, hvad der var karakteristisk for denne Tid, omkring i Gaderne, syngende fædrelandske Sange. En stor Menneskemasse, meest af den simplere Classe, samlede sig udenfor Studenterforeningens Gaard, hvor man udbragte et Leve for Studenterne, begav sig derfra til Slotspladsen, hvor man afsang «Danmark, deiligst Vang og Vænge», bragte her Kongen et ni Gange gjentaget Hurrah, og drog saa hen til nogle af de nye Ministre, for hvilke man ligeledes raabte Hurrah; Alt i god Orden og i største Gemytlighed.

Jeg har i det Foregaaende søgt at skildre det øieblikkelige Indtryk, som Begivenhederne gjorde paa Kjøbenhavns Befolkning, den Stemning, som herskede, og den Maade, hvorpaa de tagne Beslutninger — Ministeriets Forandring og Kongens Svar — bleve optagne. I Provindserne var Indtrykket og Stemningen de samme; alle Overleveringer fra hiin Tid bære tilstrækkeligt Vidnesbyrd derom. Da det ikke hører herhen at betragte Martsdagene i deres videre Udvikling og Følger — Følger, der vare lige indgribende i vore indre og i vore ydre Forhold — skal jeg indskrænke mig til i enkelte Hovedtræk at meddele, hvorledes man i den umiddelbart derpaa følgende Tid, baade her og i Hertugdømmerne, opfattede og bedømte det Skete.

Man har kaldt denne Begivenhed en Statsomvæltning, en politisk Revolution, og sat dette i Forbindelse med, at Kongen ei var fri. Det var saa at sige Udgangspunktet for Insurrectionen, at Kongen var bleven tvungen ved et Folkeopløb; og da Sammenhængen bedre oplystes, hed det

sig, at han dog ei havde kunnet ansee sig fri ligeoverfor den befrygtede — eller den stedfindende — Folkereisning. Naar hertil er svaret, at Kongen ved bagefter at godkjende det Skete, og det ikke blot i Svaret af 24de Marts, men i hele sin Regjeringstid, derved tilstrækkeligen har paatrykt det Frivillighedens Stempel, turde dette dog maaskee ikke være tilstrækkeligt; thi, kan der siges, Kongen kan have gjort gode Miner til slet Spil og kan i Virkeligheden være bleven tvungen ind paa den Vei, han ikke senere saae sig istand til at forlade. Men fra denne Side betragtet bliver det afgjørende, at den hele Forandring blev iværksat ved Hjælp af hans Fortrolige, den ved hans Regjeringstiltrædelse udnævnte Minister Bardenfleth, og at det var med Billigelse, maaskee endog efter Opfordring af denne Minister, at Stadens Overpræsident, der er at ansee som Regjeringens Repræsentant i Communalbestyrelsen, sluttede sig til Reisingen. Det tør vel ogsaa antages, at denne Tale om Kongens Ufrihed, der spillede en saa stor Rolle i hine Dage, forlængst er forstummet; og forøvrigt veed jeg ikke at sige noget bedre om Kongens Bevæggrunde og Situationen i det Hele end hvad en bekjendt Forfatter¹⁾ derom har sagt umiddelbart efter at Begivenheden var foregaaet:

«Det var den stedse stigende, stedse meer og meer om sig gribende Overbeviisning, at Christian VIII og hans Statsministre havde viist sig altfor langsomme²⁾ og altfor

---

¹⁾ P. Hjort i de forhen cit. Dagbogsoptegnelser S. 386.

²⁾ Hvad der dengang især blev lagt disse Kongens Raadgiverne til Last var den Mangel paa Handlekraft eller, som der ogsaa sagdes, den Forblindelse, som, uagtet de meest indtrængende Advarsler vare indløbne, lagde sig for Dagen deri, ikke tilstrækkeligen at sørge for militaire Forholdsregler, navnlig Sikkringen af Rendsborg Fæstning, og ikke itide at drage de store Pengebeholdninger bort fra Holsteen. Oprørsregjeringen kunde begynde med den uhyre Fordeel,

milde i at kue Oprørets For spil itide, der nu i Marts Maaned, foruroliget ved Statsbygningens Rystelser i flere af Europas Hovedlande, og ægget til at foretage Noget, bevægede H. M. Kong Frederik VII til at rette sig efter Stemningen i Danmark — saaledes som den dengang tydeligt udtalte sig — og at vælge dem til Ministre, som hans Fortrolige, den af ham ved hans Thronbestigelse udnævnte Statsminister Bardenfleth, troede at burde anbefale ham. Ikke nogensomhelst Folkehob «nødede» saaledes Kongen; men hans Bryst var lige saa modtageligt for den almindelig danske Forbittrelse som Folkets; man maatte meget snarere sige, at Skjæbnen, eller hans Regimentes Skytsaand, «nødede» ham, naar der overhovedet skal tales om nogen anden Tvang eller Nødning end den frie Mands Beslutning, som nøder ham til Handling».

Hvad det fremfor Alt gjaldt om var at modstaae den statsopløsende Magt, der stod rustet mod Danmark; denne Overbeviisning, der var ligesaa velbegrundet og sand som den var dybt følt og almindelig udbredt, maatte ganske naturligen bemægtige sig Kongens Sind ligesom Folkets. For at komme ud af den truende Fare maatte Kongen slaae ind paa en ny Vei; først henvendte han sig til Mændene

---

at have c. 2 Mill. Rdlr. contant i Kassen. — Forøvrigt var under 20de Marts afgaaet Ordre til begge Cancellierne om at foranstalte den hurtigst mulige Indkaldelse af Mandskabet til den Deel af Liniehæren, som garnisonerede i Nørrejylland og paa Øerne, samt til Generalcommandoen i Hertugdømmerne om at begive sig til Bendsborg; og den 21de blev en Transport Penge fra Altona indladet i Dampskib ved Kiel for at sendes til Kjøbenhavn. Alt dette var i Slesvigholstenernes Øine at anse som fjendtlige (!) Foranstaltninger eller et Slags Fredsbrud fra dansk Side; og da denne Betragtningssmaaade var vor Regjering velbekjendt, maa Grunden til dens Passivitet ulentvivl søges deri, at den har frygtet for ved Foranstaltninger af den Art at fremkalde Insurrectionens Udbrud.

af den gamle Skole, og da disse ei kunde gjøre det, til Mændene af den nye Skole, dog saaledes, at han tog halvt af hver. Det kan gjerne indrømmes, at den i dette Øieblik af Folkelederne repræsenterede Folkevillie havde Magt over Regjeringen; men ved Siden heraf maa fastholdes, at Landets Fyrste virkeligen vilde det Samme, der her fremtraadte som Folkevillie¹⁾.

Fra Slesvigholstenernes Side blev gjort gjældende, at den ved Kongens Svar foreskrevne Forandring i de hidtil bestaaende Forhold var en Statsomvæltning, et Statscoup. Det var et Overgreb, sagde man, som den ene Deel af Monarchiet udøver mod den anden; man kan ikke forlange, at Folket i Hertugdømmerne, uden selv at blive hørt, skal underkaste sig den kjøbenhavnske Befolknings Villie; Kongen har overhovedet ikke Ret til at paaocroyere Hertugdømmerne nye Statsforhold; Kongen har eensidigen tilintetgjort den mellem Hertugdømmerne gennem Aarhundreder bestaaende Forbindelse og brudt sit for kort siden givne Løfte, at den Forfatning, han agtede at give (ifølge Rescr. af 28 Januar), ikke skulde forandre Noget i den Forbindelse, som bestod mellem Slesvig og Holsteen (jfr. Bekg. 18 Sept. 1846, i ny Coll. Tid. S. 769). Hidtil havde man ikke kjendt andre Befalinger og Tilkjendegivelser af den Art end saadanne, der vare contrasignerede af Præsidenten i slesv.-holst.-lauenb. Cancellie; men nu forelaae et i alle Forhold dybt indgribende, det hidtil lovligt Bestaaende væsentligt forandrende Magtsprog, som kun var contrasigneret af en kongerigsk Minister, og udgaaet fra et Ministerium, hvori ikke en eneste Mand fra Hertugdømmerne havde Sæde. Støttet paa disse og lignende Betragtninger søgte man fra

¹⁾ Sammenlign hermed Geheimeraad Bangs Ytringer ovenfor S. 118-119.

tydsk Side at give Sagen det Udseende, at Insurrectionen kun var et berettiget Nødværge eller et nødvendigt Selvforsvar for truede Rettigheder.

Undersøger man nu nærmere Indholdet af det kgl. Svar, vil det findes, at Holsteen faaer Alt bevilget, ja endog mere end det har forlangt; Slesvig beholder de samme Goder, men kun som en Bestanddeel af Danmark, til hvilket det havde henhørt i Aarhundreder, og fra hvilket Ingen havde tænkt paa at skille det før i 1830. Kun Forbindelsen mellem Holsteen og Slesvig, denne Forbindelses Vedbliven og yderligere Befæstelse, — men det var rigtignok det kjæreste, det meest magtpaaliggende Ønske — bliver nægtet¹⁾. En saadan Sønderrivelse af bestaaende Forhold vilde neppe heller fra dansk Side have ladet sig retfærdiggjøre, naar det ikke havde ligget i Baggrunden, hvad der ei kunde være skjult for Nogen, at det var Partiets Hensigt, idet man ansaae Holsteens Fraskillelse som given, ved Hjælp af dettes Forbindelse med Slesvig at løsrive ogsaa Slesvig fra Danmark. Thi den Kjendsgjerning vil man ikke kunne udslette af Historien, at det var en forlængst fattet Plan i Hertugdømmerne, ved Vold og Magt, hvis det ei kunde skee godvilligt, at skille sig fra den danske Stat²⁾.

¹⁾ At Kongen nægtede at lade Slesvig optage i det tyske Forbund, kan naturligviis ei kaldes noget Overgreb. Forøvrigt indsaae man endog paa vore Fjenders Side, at Kongen ei godvilligen kunde indrømme dette. Prindsen af Noer siger saaledes i sine *•Aufzeichnungen aus dem Jahren 1848—50•*, at den danske Regjering *•selbstverständlich•* ikke kunde gaae ind paa denne Fordring (og paa Fordringen om Folkevæbning), S. 44. Ved at gjøre en saadan Concession, siger Forf., vilde Regjeringen have underskrevet sin egen Dødsdom.

²⁾ Ved Siden heraf bør vi indrømme, at der ogsaa har været Feil og Misgreb paa vor Side. Overhovedet er det urimeligt at antage, at

Et andet Spørgsmaal, som ofte blev opkastet, er det, om det var klogt, om det var politisk rigtigt, at udtale sig saa afgjørende som ved Kongens Svar af 24de Marts. Da jeg imidlertid ikke her kan citere nogen kongerigsk Forfatter, maa jeg indskrænke mig til at referere slesvigske Udtalelser.

Den forhen nævnte Forfatter E. v. Lobedanz skriver saaledes i sin Dagbog under 24de Marts: «Meiner Ansicht nach hatte der König sagen müssen: geht ruhig nach Hause und wartet, es soll nichts geschehen ohne reiflicher Ueberlegung; Wir wollen die Provinzialstände berufen und ihre Meinung hören.»

Mærkelige ere især følgende Ytringer af Laurids Skau i hans, i October 1848 udgivne Brochure: Hvorvidt ere vi komme? — «Ministeriet gjorde i det Hele et godt Indtryk paa den dansktalende Befolkning; men da vi læste Svaret til den slesvig-holsteenske Deputation, bleve flere af os, og navnlig jeg selv, uvilkaarlig ængstelige; thi det var *positivt*, medens det kunde have været negativt, og deri ligger det første Misgreb af det nærværende Ministerium, hvoraf baade de følgende ulykkelige Begivenheder og Ministeriets senere, formeentlig mindre heldige Forholdsregler blot ere ligefremme Consequentser. Dette positive Svar var vel ærligt, men ikke særdeles klogt under de givne Forhold; thi man gav Oprørerne et Agitationsmiddel i Hænderne, som de godt forstode at benytte, og hvorved de alene vandt deres bestemte Holdning, og aabnede tillige Veien for Tydskland til Intervention. Havde man derimod paa Slesvigholstenernes Andragende om Slesvigs Indlem-

---

der i en saa lang og haardnakket Strid som den mellem Danmark og Slesvigholsteen kun skulde have været Uret paa den ene Side.

melse i det tyske Forbund blot givet det Svar, som man i Hertugdømmerne i saa mange Aar havde været fortrolig med, »dasz auf diese Bitte nicht einzugehen sei», saa havde enhver Undskyldning for Indblanding fra Tydsklands Side været afskaaret, og vi staaet ulige bedre ligeoverfor Udlandet». S. 9—10.

Endelig ytrer Advocat Blaunfeldt sig saaledes med. November 1848 i Brochuren: Danmarks Haab, eller hvad kan og bør Danmark gjøre? — «Heri (i Kongens Svar) var Slesvigs Adskillelse fra Holsteen udtalt; det var en Tilintetgjørelse af selve Slesvigholsteinismen. Var dette blevet udtalt nogle Aar iforveien, da havde Sagen let ladet sig realisere; men i det Øieblik da det skete var det vist ikke Beviis paa diplomatisk Talent; thi det var at give Fjenden Vaaben i Hænderne, idet man derved tilintetgjorde en Forbindelse, som Christian den Ottende ved to høitidelige Erklæringer i Aaret 1846 og Frederik den Syvende otte Dage efter sin Thronbestigelse havde udtalt som bestaaende, en Forbindelse, der af hele Tydskland blev anseet som en Ret for Slesvigs og Holsteens Beboere». — «Det nye Ministerium kaster 40 Millioner Tydskere Stridshandsken for Fødderne; men det har vist ikke gjort det uden Overlæg, det maa jo kjende Forholdene her og i Tydskland.» S. 12-13.

Men selv om det antages, at vor Sag havde været stillet bedre ved et Svar som oven antydet, maa det paa den anden Side ikke glemmes, at Insurrectionens Udbrud ei derved var blevet forhindret, eftersom den allerede var i Gang inden Kongens Svar ankom, hvilket først skete den 26de om Morgenen Kl. 6, da Dampskibet med Deputationen ombord ankom til Kiel — opholdt med Villie, som det sagdes fra tysk Side, for at forhale Bevægelsens Udbrud. Den provisoriske Regjering havde allerede constitueret sig

Natten mellem den 23de og 24de, den 24de om Morgenen blev sammes Proclamation høitidelig oplæst paa Torvet i Kiel, samme Dag overrumpledtes Rendsborg Fæstning o. s. v. . Forøvrigt er det omtvisteligt, om Insurrectionen maa ansees som udbrudt den 18de, da Rendsborgermødet afholdtes, eller den 23de, da Efterretningen om den forandrede Sageres Stilling ankom til Hertugdømmerne. I senere tyske Skrifter¹⁾, i hvilke man mere end tidligere er nødsaget til at følge Sandheden, betegnes i Almindelighed den 18de Marts som «Tag der Erhebung».

Den 24de Marts 1868.

---

¹⁾ See bl. A. Denkvürdigkeiten zur neuesten schlesw. holst. Geschichte, von Lüders, Stuttgart 1851, I. S. 13. Geschichte der letzten 40 Jahren, von W. Menzel, Stuttgart 1859, II. S. 213. Schleswigholsteinische Erinnerungen aus den Jahren 1848—1850, von Otto Fock, Leipzig 1863, S. 61.
